

**ZPRAVODAJ
GRANTOVÉHO PROJEKTU
KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA
A BOLŠEVISMUS**

1/2008

Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i.
Praha

Komunistická strana Československa a bolševismus
Grantový projekt GA ČR č. 409/08/1621: 2008–2012
Řešitel: Doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.
Nositel: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i.

Vědecký redaktor: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Editorka: Jana Váchová
Vydává Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v.v.i.
v nákladu 80 výtisků

Přetiskování je možné pouze se souhlasem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Obsah

I. ÚVODEM O PROJEKTU	4
Jiří Kocian Grantový projekt Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. „ <i>Komunistická strana Československa a bolševismus</i> “	4
Jaroslav Pažout Výběrová edice dokumentů k dějinám KSČ (poznámka k obsahu a rozvrhu práce)	8
II. MATERIÁLY	9
Jaroslav Pažout – Jakub Rákosník (red.) Dějiny Komunistické strany Československa 1914–1992 (koncept)	9
Jan Kahuda – Jiří Křesťan Vývoj ústředních orgánů Národní fronty a problematika jejich zpracování v Národním archivu	26
František Frňka Kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky (zpráva o fondu)	38
III. ZPRÁVY	52
Jiří Kocian Zpráva o pracovním semináři věnovaném konceptu dějin KSČ 8. 1. 2009	52
Spolupracovníci projektu	56
Knižní novinky	57

I. ÚVODEM O PROJEKTU

Grantový projekt Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. „Komunistická strana Československa a bolševismus“

Grantová agentura České republiky oznámila v prosinci roku 2007 navrhovateli doc. PhDr. Jiřímu Kocianovi, CSc. přidělení prostředků na řešení projektu *Komunistická strana Československa a bolševismus* registrovaného pod číslem 409/08/1621, a to na dobu pěti let od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2012. Hlavním cílem projektu je zpracovat syntetizující přehled dějin KSČ a bolševismu a na něj navazující výběrovou edici klíčových pramenů.

Cíle projektu

Dějiny Komunistické strany Československa a bolševismu jako hnutí a ideologie směřujících k násilnému převzetí absolutní moci komunistickou stranou představují podstatnou část minulosti Československa. Komplexnější výzkum dějin KSČ a radikálního socialismu byl cílem projektu podporovaného Grantovou agenturou Akademie věd ČR *KSČ a radikální socialismus v Československu 1918–1989* (reg. č. A 806 3101), jehož hlavním řešitelem byl v ÚSD AV ČR v letech 2001–2005 prof. Zdeněk Kárník, a na který náš současný projekt navazuje. Výsledkem tohoto pětiletého grantového projektu o KSČ a radikálním socialismu bylo vydání pěti svazků sborníku *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu* obsahujících 36 odborných článků a dále třinácti čísel Věstníku grantového projektu s přípravnými a materiálovými studiemi, bibliografickými přehledy, informacemi o chystaných odborných seminářích a o jejich průběhu, diskusními příspěvky a průběžnými zprávami o výsledcích práce. Uskutečnilo se též dvanáct pracovních seminářů a exkurzí v archivech. V rámci grantového projektu se podařilo získat pro publikování příspěvků řadu především mladších autorů. Úzká spolupráce byla navázána se slovenskými historiky pracujícími od roku 2003 v rámci VEGA na analogickém grantovém projektu pro Slovensko.

Cílem nového pětiletého grantového projektu *KSČ a bolševismus* je navázat na výsledky projektu předchozího. Výsledek pětileté práce autorského kolektivu by měl spočívat ve zpracování syntetizujícího přehledu dějin KSČ a na něj navazující výběrové edice klíčových pramenů ke studiu tohoto tématu. Takto budou zúročeny výsledky několikaleté kontinuální práce na obou grantech i dalšího výzkumu probíhajícího k tomuto tématu. Přehled bude obsahovat komplexní shrnutí dosavadního stavu výzkumu a měl by představovat základní přehledovou práci k dějinám KSČ. Původní chronologické vymezení přehledu na období od založení KSČ v roce 1921 do pádu komunistického režimu v Československu v roce 1989 jsme nakonec rozšířili na období 1914–1992, důvody pro tuto změnu budou dále vysvětleny. Cílem přehledu je také definování dalších problémových okruhů spojených s dějinami KSČ a bolševismu, jež se mohou stát východiskem dalších výzkumů. I tato cesta může přispět k diskusi nad sledovanou problematikou a také k následnému zpracování problematiky do formy plnohodnotné syntézy.

Ke vzniku této práce výrazně napomůže zpracování dílčích témat ve formě studií či edice dokumentů interními i externími spolupracovníky grantového projektu, s nímž se počítá v průběhu jeho řešení. Pro jejich publikování bude pokračováno ve vydávání zavedené řady sborníků *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, v pětiletém období grantu by měly vzniknout 2 – 3 nové svazky, které budou vydávány každoročně od druhého roku trvání grantu. Oproti dosavadním sborníkům, které hlavně představovaly reprezentativní soubor badatelů a jejich dílčích článků k tomuto tématu, budou tyto další svazky již více orientovány na konkrétní přípravné studie pro výslednou přehledovou práci. Proto také předpokládáme, že mezi autory studií budou figurovat v podstatně větší míře, než tomu bylo dosud, právě spoluřešitelé grantu jakožto budoucí spoluautoři syntetizujícího

přehledu. Zvláště je třeba upozornit na nutnost studia vnitřní organizace, fungování a personálního obsazení aparátu komunistické strany na centrální úrovni i v regionech. Stěžejním se přitom jeví období 1948–1989, kdy komunistická strana představovala monopolního držitele moci v Československu. V rámci tohoto časového úseku je pak třeba pozornost zaměřit především na období tzv. normalizace, které je zatím nejméně probádané. To ovšem neznamená, že by měla být zanedbána některá důležitá a ne vždy uspokojivě zpracovaná dílčí témata z období předcházejícího.

Pro období let 1918–1948 se pro zpracování v závěrečné přehledové práci jeví jako klíčová tato témata:

- a) sociální, názorové a politické předpoklady vzniku KSČ v letech 1914–1921
- b) ideologické proměny KSČ a vliv Kominterny
- c) proces bolševizace strany
- d) pozice KSČ v politickém systému první československé republiky
- e) KSČ a společnost – sociální hnutí, přidružené organizace, stávková aktivita
- f) personální aspekty – složení jejích orgánů a klíčoví činovníci
- g) postavení KSČ v rámci domácího a zahraničního odboje v době druhé světové války
- h) příčiny rozhodujícího mocenského postavení KSČ v poválečném Československu

Pro období od uchopení monopolní moci Komunistickou stranou v roce 1948 do roku 1989 by pak měla být pozornost zaměřena v první řadě na tato témata:

- a) vnitřní faktory působící na proměnu povahy režimu
- b) vnější faktory působící na proměnu povahy režimu
- c) organizační struktura KSČ
- d) sociální a věkové složení KSČ a jejího aparátu
- e) mechanismy rozhodování ve vedení KSČ a interpersonální vztahy
- f) politika vedení KSČ ke společnosti a k opozici ve společnosti

Dalším syntetizujícím výstupem bude výběrová edice dokumentů k dějinám KSČ a radikální levice v Československu. Má představovat jakýsi dokumentační pendant výše uvedeného přehledu. Budou v něm publikovány dokumenty jevící se jako stěžejní pro vývoj KSČ a bolševismu v Československu v celém sledovaném období, nebo ty dokumenty, které by přispěly k diskusi nad touto problematikou. Počítá se s rozsahem 200 – 250 dokumentů. Netřeba zdůrazňovat, že ediční práce budou založeny na odborném základě, při jejich zpracování se bude vycházet z platných pravidel pro vydávání novodobých historických dokumentů. V rámci projektu bude též pokračováno ve zmapování rozsáhlé pramenné základny pro sledované téma, s čímž bylo započato již v rámci řešení předchozího grantu. Od roku 1989 je badatelské veřejnosti postupně zpřístupňována celá řada dosud uzavřených fondů Komunistické strany Československa i státní správy na všech úrovních. Na základě pokynů Archivní správy Ministerstva vnitra ČR státní archivy přednostně pořádají a veřejnosti tím zpřístupňují právě fondy orgánů KSČ. Tyto nově zpřístupněné materiály zatím obecně nebyly ani zdaleka v úplnosti badatelsky vytěženy. Veřejnost by s nimi měla být seznamována ve formě tematických soupisů, které by podchycovaly celé fondy i výběrově některé soubory dokumentů či jednotlivé důležité dokumenty. Pro jejich publikování bude využito věstníku grantového projektu. Ten bude mít obdobný obsah, jako měl v průběhu grantu předchozího. Vedle dílčích pramenných soupisů a přehledů či zpráv o jednotlivých fondech a jejich uspořádání bude poskytovat prostor i pro publikování regionálních tematických soupisů diplomových a disertačních prací a článků, informací o chystaných

akcích a o jejich průběhu, diskusních příspěvků a průběžných zpráv o výsledcích práce na projektu. Nadále se počítá s pořádáním odborných seminářů.

Časový harmonogram projektu

Navrhovaný projekt je rozvržen na dobu pěti let. V prvním roce řešení se předpokládalo rozšíření řešitelského týmu o další externí spolupracovníky, přičemž je možno vycházet z okruhu osob, které se podílely na práci předchozího grantového projektu. Do konce prvního roku řešení projektu byl připraven obsahový koncept možné osnovy a byl určen základní autorský tým přehledu, koncept osnovy přehledu jsme předpokládali ověřit odbornou diskusí. Ve druhém roce projektu – 2009 – připravujeme vydání prvního svazku sborníku a věstníku grantového projektu. Na jaře a v létě 2009 počítáme se sestavením a konáním odborných seminářů užších pracovních skupin, které budou v dalším období připravovat a podílet se na textovém zpracování jednotlivých kapitol. V posledním roce bude dokončen rukopis syntetizujícího přehledu otázek spojených s dějinami KSČ a bolševismu a edice dokumentů k tomuto tématu. Oba tyto výstupy, vybavené standardním vědeckým aparátem, budou připraveny k oponentuře. V průběhu řešení grantového projektu se počítá s využitím již existujících internetových stránek předchozího grantu a jejich průběžné aktualizace.

Podmínky pro řešení projektu

Projekt je realizován širším badatelským týmem. Vedle vedoucího řešitelského týmu projektu J. Kociana (ÚSD AV ČR, v.v.i.), který bude zároveň jedním z vědeckých redaktorů přehledu, jsou jeho členy jako koordinátor projektu pro časové období 1918–1948 a spoluredaktor sborníků PhDr. Jakub Rákosník, PhD., který působí v Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK v Praze, a řešitel prvního grantového projektu k dějinám KSČ a radikálního socialismu prof. PhDr. Zdeněk Kárník, DrSc. (tamtéž). Pro časové období 1948–1989 jsou koordinátory projektu PhDr. Jaroslav Pažout, PhD. (Národní archiv) a doc. PhDr. Jiří Pernes, Dr. (ÚSD AV ČR, v.v.i.). Na zpracování přehledu otázek spojených s dějinami KSČ a bolševismu se budou podílet též zahraniční historici – kolegové ze Slovenska, které chceme přizvat za účelem usnadnění zpracování témat týkajících se právě východní části Československa (včetně problematiky Podkarpatské Rusi, časově a tématicky relevantní až do roku 1945). Pro práci na projektu se dále počítá se získáním dalších externích spolupracovníků: konzultantů, autorů studií a spoluautorů výsledných výstupů – přehledu a edice dokumentů, dalších badatelů či archivářů. Prof. Kárník bude v novém projektu působit jako poradce a koordinátor kooperace jednotlivých spoluřešitelů a také jako jeden z vědeckých redaktorů přehledu. PhDr. J. Pažout bude zpracovatelem edice dokumentů a zároveň spoluredaktorem sborníků a redaktorem věstníků. Řada z nás již v různé míře participovala na předchozím zmiňovaném grantu prof. Kárníka. Stejně jako u předchozího grantového projektu bude funkci tajemnice projektu plnit Mgr. Jana Váchová.

Projektu je poskytnuto odpovídající zázemí v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, který disponuje dostačujícím technickým vybavením.

Postup prací při řešení grantového projektu v roce 2008

Hlavním cílem pětiletého grantového projektu GA ČR (2008–2012) *Komunistická strana Československa a bolševismus* je vypracování syntetizujícího přehledu dějin KSČ, který se pokusí o komplexní shrnutí dosavadního stavu výzkumu a bude představovat základní přehledovou práci k dějinám KSČ. V prvním roce řešení projektu (2008) proto řešitelský tým soustředil pozornost především na vypracování obsáhlého konceptu této syntézy. Dějiny KSČ v něm byly rozděleny do dvanácti chronologicky vymezených kapitol, přičemž jedna kapitola byla věnována též období předcházejícímu vzniku komunistické strany (1914–1921) a jedna kapitola jejímu vývoji po listopadu 1989 (1990–1992). Autoři konceptu byli prof. PhDr.

Zdeněk Kárník, DrSc., doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc. (řešitel), PhDr. Jaroslav Pažout, PhD., doc. PhDr. Jiří Pernes, Dr., PhDr. Jakub Rákosník, PhD. Tento koncept byl po řadě interních diskusí v rámci řešitelského týmu připraven na konci roku 2008, aby mohl být na počátku ledna 2009 předložen k diskusi odborné veřejnosti na semináři plánovaném na 8. ledna 2009 v budově Akademie věd ČR.

V průběhu roku 2008 byli osloveni domácí i zahraniční odborníci věnující se dějinám Komunistické strany Československa, aby spolupracovali na řešení projektu formou účasti v pracovních skupinách věnujících se jednotlivým etapám dějin KSČ, dále formou přípravy podkladových studií pro vypracování syntézy či přímo jako spoluautoři na této syntéze. První připravovanou akcí, na kterou byli koncem roku 2008 pozváni všichni oslovení odborníci z České republiky i ze Slovenska, se stane výše uvedený seminář věnovaný diskusi nad konceptem syntézy. Do budoucna se počítá spíše s konáním setkání v menších pracovních týmech zabývajících se konkrétními časově nebo věcně vymezenými tématy. Z tohoto důvodu byly vytvořeny čtyři chronologicky vymezené pracovní skupiny, do kterých mají možnost oslovení odborníci se začlenit, tedy skupiny pro období let 1914–1939, 1939–1945, 1945–1969, 1969–1992.

Ke konci roku bylo též připraveno do tisku první číslo Věstníku, jehož podstatnou část tvoří právě koncept syntetizujícího přehledu dějin KSČ (redaktor Jaroslav Pažout, technická redaktorka Jana Váchová). Vydání tohoto čísla neproběhlo oproti předpokladu do konce roku 2008, neboť se jevílo jako vhodné do něj zařadit shrnutí diskuse nad konceptem na pracovním semináři 8. ledna 2009. Kromě těchto textů obsahuje první číslo věstníku též dva texty věnované fondům důležitým pro sledované téma, které jsou uloženy v Národním archivu. Věstník bude též umístěn na internetové stránky Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

Řešitelé se též soustředili v prvním roce projektu na rozšíření základního výzkum archivních a dalších typů pramenů a na studium historiografické, případně memoárové literatury z hlediska zkoumané problematiky. Prohloubení výchozí heuristické základny a výzkumu prvořadých archivních dokumentů bylo orientováno zejména na studium fondů v Národním archivu v Praze, kde je uložena značná část základních a důležitých fondů k tématu projektu. Pozornost byla též upřena k fondům v dalších ústředních, mimopražských, ale i v zahraničních archivech (Vojenský ústřední archiv – VÚA a Archiv bezpečnostních složek v Praze, Moravský zemský archiv v Brně; Ruský státní archiv novější historie a Ruský státní archiv sociálně politické historie v Moskvě, National Archives v Londýně ve Velké Británii). Zkoumané otázky byly studovány v domácí a zahraniční historické literatuře a v edicích dokumentů. Stranou pozornosti nezůstal ani dobový tisk.

Plán práce na rok 2009

V druhém roce řešení projektu se počítá s definitivním stanovením autorského kolektivu syntetizujícího přehledu. Na základě připomínek a námětů z diskuse na pracovním semináři 8. ledna 2009 bude definitivně formulován koncept osnovy přehledu. Uskuteční se setkání jednotlivých pracovních skupin, na nichž dojde k detailnějšímu stanovení a rozdělení dalších úkolů. Do tisku bude připraveno první číslo sborníku grantového projektu, které bude obsahovat zásadní studie sloužící jako východisko pro zpracování dílčích částí syntézy. Naváže se tak na pět svazků sborníku vydaných v průběhu řešení grantového projektu *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 1918–1989*. Připraveno bude též další číslo Věstníku projektu, který i nadále bude zaměřen na publikování informací o průběhu řešení projektu, pracovních textů, zpráv o důležitých fondech atd. Započato bude s přípravou vědecké edice dokumentů k dějinám KSČ, která má představovat dokumentační pendant k připravované syntéze.

Jiří Kocian

Výběrová edice dokumentů k dějinám KSČ (poznámka k obsahu a rozvrhu práce)

Jedním z výstupů grantového projektu *Komunistická strana Československa a bolševismus* bude výběrová edice dokumentů k dějinám KSČ. Tato edice byla již v návrhu projektu definována jako dokumentační pendant hlavního výstupu, tedy syntetizujícího přehledu dějin KSČ. Edice by měla obsahovat dokumenty jevící se jako stěžejní pro vývoj KSČ a také dokumenty (třeba regionálního charakteru), které by charakterizovaly či dokreslily určité skutečnosti. Výběr dokumentů bude prováděn bez ohledu na již publikované (často ovšem nedokonale) prameny k tématu. Edice tedy bude obsahovat jak již vydané materiály, tak dokumenty ještě nepublikované. Měla by mít přímou vazbu na syntézu, která se na ni může odvolávat. Jedním z jejích úkolů je právě odlehčit textu syntézy.

Ediční práce budou založeny na odborném základě, při jejich zpracování se bude vycházet z platných pravidel pro vydávání novodobých historických dokumentů.¹ Edice bude obsahovat historický (postačí stručný) a ediční úvod a osobní a zeměpisný rejstřík. Dokumenty budou řazeny chronologicky (tento přístup se zatím jeví jako méně problematický než možné tematické řazení). Budou opatřeny záhlavními registry s údaji o době a místě jejich vzniku a stručným shrnutím obsahu a dále textovými a věcnými poznámkami. Součástí editovaného dokumentu bude též informace o jeho uložení, případně formě dochování a způsobu vyhotovení, která bude psána kurzívou pod textem dokumentu. Je možno se zamyslet nad odkazováním na eventuální publikování jednotlivých dokumentů v již existujících edicích, pokud k němu došlo. Předpokládaný rozsah edice bude přibližně 200 – 250 dokumentů.

Hlavním editorem bude J. Pažout, který zodpovídá za celou edici. Bude autorem historického a edičního úvodu i textových poznámek. Vítaná by byla spolupráce dalších interních i externích členů projektu, kteří by mohli poskytnout tipy na relevantní dokumenty z období, kterým se zabývají. Interní spolupracovníci projektu (tj. členové užšího pracovního týmu) jsou pak žádáni o výpomoc při vytváření věcných poznámek k dokumentům.

Kvůli provázanosti se syntézou by edice měla být připravena v rukopisu víceméně na počátku posledního roku řešení projektu, tj. v roce 2112. Podstatná část dokumentů by proto měla být vybrána nejpozději v polovině roku 2011. Již nyní je ovšem možno upozornit na dokumenty (případně tyto dokumenty v kopiích i s korektními odkazy na zdroj dodat), které by v edici určitě nebo velmi pravděpodobně neměly chybět, aby mohlo být přikročeno k jejich získání a edičnímu zpracování.

Jaroslav Pažout

¹ Zásady vydávání novověkých historických pramenů od počátku 16. století do současnosti. Praha, Archivní správa MV ČR 2002.

II. MATERIÁLY

Dějiny Komunistické strany Československa 1914–1992 (koncept)

Koncept vypracoval tým grantového projektu GA ČR „Komunistická strana Československa a bolševismus“ (číslo projektu 409/08/1621) vedený doc. PhDr. Jiřím Kocianem, CSc. (Prof. PhDr. Zdeněk Kárník, DrSc., doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc., PhDr. Jaroslav Pažout, PhD., PhDr. Jiří Pernes, Dr., PhDr. Jakub Rákosník, PhD.). Redakci provedli Jaroslav Pažout a Jakub Rákosník.

Dějiny Komunistické strany Československa byly rozděleny do dvanácti chronologicky vymezených kapitol, které představují důležité úseky v dějinách strany. Při vnitřním strukturování těchto kapitol byl ponechán prostor pro rozdílné pojetí jednotlivých autorů. Při členění kapitol č. 1, 6, 7 a 8 se vycházelo z kombinace chronologického a tematického principu výkladu.

U kapitol č. 2, 3, 4, 5, 9 a 11 se jejich autoři shodli na vymezení pěti základních tematických bodů, které jsou dále rozvedeny. Tyto tematické body jsou následující:

Chronologický vývoj KSČ na pozadí celkového vývoje země (tato část spíše faktografická, má charakterizovat obecně politický vývoj a změny ve vedení komunistické strany).

Organizační struktura KSČ a situace uvnitř strany (proměna organizační struktury, formální a faktická vnitřní struktura řízení, přidružené organizace, sociální, národnostní, věkové a profesní složení KSČ a jejího aparátu, existence mocenských skupin a frakcí uvnitř komunistické strany a jejich střety).

Proměna politického systému ve vztahu ke KSČ (pozice KSČ v rámci politického systému země, výsledky ve volbách – relevantní především pro období do r. 1948, vztah k ostatním politickým stranám a společenským organizacím aj.).

KSČ a společnost (snaha působit na společnost, program, ideologie, propaganda, sociální a národnostní politika, po r. 1948 vztah k opozici, komunistická hnutí mimo KSČ).

Zahraničněpolitický rámec existence KSČ a její politiky (charakteristika obecného zahraničněpolitického rámce, působení Moskvy, vztah k ostatním komunistickým stranám, srovnání se situací v jiných komunistických stranách aj.).

O vložení poslední kapitoly (č. 12) představující jakýsi epilog celé práce bylo rozhodnuto teprve dodatečně, proto zatím není vytvořena podrobná osnova.

Autorům konceptu se zdálo účelné alespoň prozatím ponechat tento alternativní přístup ke členění jednotlivých hlavních kapitol, neboť může posloužit jako jeden z možných důležitých podnětů k diskusi.

1. kapitola: Vznik KSČ (1914 – 1921)

I. Vliv vypuknutí Velké války na socialistické hnutí v Evropě

- a) Dopad vypuknutí války na socialistické hnutí v evropských zemích
- b) Dopad sociální situace v letech 1914–1916 na postavení obyvatelstva zvláště v průmyslových centrech
- c) Diferenciace v českém socialistickém hnutí (autonomisté a centralisté v sociální demokracii, radikálně socialistická opozice v sociální demokracii, anarchisté, antimilitaristé, národní sociálové, diferenciace v řadách německé sociální demokracie v českých zemích)
- d) Působení českých socialistů v zahraničí (politická reprezentace a vojenské jednotky)
- e) Situace socialistů v Uhrách a pasivita slovenských sociálních demokratů

II. Vliv ruských revolucí a změn v Socialistické internacionále na situaci v českých zemích a na Slovensku

- a) Vliv ruské demokratické revoluce na české socialisty v legiích
- b) Diferenciace v řadách českých sociálních demokratů (ofenzíva nacionálního křídla) a německá sociální demokracie (zformování Bauerovy opozice)
- c) Říjnová revoluce v Rusku a její vliv na zformování Československé komunistické strany na Rusi
- d) Sociální hnutí dělnictva v českých zemích a na Slovensku v letech 1917–1918
- e) Šmeralovy kontakty s Ruskem od počátku roku 1918 do vzniku ČSR
- f) Německorakouští „leví radikálové“ a jejich činnost ve Vídni a v českých zemích
- g) Socialisté a český převrat v říjnu 1918 (14. a 28. říjen)

III. Radikální opozice v socialistických stranách po vzniku ČSR

- a) Německá sociální demokracie v německorakouském státním převratu a čeští sociální demokraté v českém státním převratu
- b) Pokus českých komunistů z Ruska o založení bolševické strany v ČSR
- c) Diferenciace mezi anarchokomunisty a založení Československé strany komunistické
- d) Stoupenci komunismu v německých oblastech
- e) Podmínečné přijetí komunistů do řad ČSSD
- f) Zformování marxistické levice v ČSSD a Šmeralův vliv ve straně
- g) Postup vládní rudozelené koalice a zformování ČSR jako kapitalistického, sociálně reformního státu
- h) Snaha levice ČSSD o ovládnutí strany na jaře 1920
- ch) Ustavení Komunistické internacionály a její vliv v ČSR, rozbor a hodnocení 21 podmínek vstupu do Komunistické internacionály

IV. Převrat v ČSSD v září 1920, mocenské zásahy státu a ustavení KSČ

- a) Politická situace v ČSR na podzim 1920 – I. úřednická vláda a počátky Pětky
- b) Změna poměru sil v ČSSD před mimořádným sjezdem a zářijový převrat ve straně
- c) Rozkol v Německé sociálně demokratické straně a osamostatnění její levice
- d) Prosincová stávková
- e) Urychlení diferenciace levicových sociálních demokracií, vynucené porážkou a vlivem ilegální komunistické sítě. Rozkol ve společenských organizacích politicky orientovaných
- f) Vliv Komunistické internacionály na přelomu let 1920–1921
- g) XIV. sjezd čs. sociální demokracie

V. Ustavení KSČ – sekce Komunistické internacionály

- a) Situace v KI mezi II. a III. kongresem, jednání o plnění 21 podmínek vstupu do KI ve vybraných zemích (Německo a Itálie a souvislosti tamní situace s diferenciací v čs. sociálně demokratické levici)
- b) Konflikt mezi českými a německými komunisty v ČSR v období kolem III. kongresu KI
- c) Okolnosti (podmínečného) přijetí KSČ do KI
- d) Politická situace v ČSR v roce 1921
- e) Slučovací sjezd v říjnu/listopadu 1921 a vytvoření internacionální komunistické strany v Československu

2. kapitola: Stabilizace strany a její bolševizace (1921–1929)

A. Chronologický vývoj KSČ na pozadí celkového vývoje země

I. Vznik KSČ a upevnění jejího postavení v politickém systému ČSR 1921–1925

- a) Ustavující sjezd KSČ 14. – 16. května 1921, 21 podmínek KI a slučovací sjezd národních komunistických stran 30. října – 2. listopadu 1921 a jejich důsledky ve vnitřní politice
- b) Vliv zformování KSČ na politiku sociální demokracie
- c) Šmeralův „centrismus“ a jeho vliv na formování charakteru strany v první polovině 20. let
- d) KSČ a vlády pětkové koalice
- e) Aktivity KSČ v době tzv. deflační krize v letech 1922–1923
- f) KSČ a prosazení zákona na ochranu republiky
- g) Připojení opozice ČSS ke KSČ (vstup anarchokomunistů do komunistické strany)
- h) Hospodářské oživení (tzv. zlatá léta) jako limit působení KSČ a jeho konsekvence v druhé polovině 20. let

II. Období hospodářské stability let 1925–1929

- ch) KSČ a vztahy se státní mocí v období vlády tzv. panské koalice
- i) Zhodnocení činnosti komunistické frakce v nejvyšších zastupitelských sborech ve 20. letech
- j) IV. sjezd 1927 – vrchol vlivu jílkovského vedení
- k) Neúspěchy masových akcí organizovaných komunisty v roce 1928 (zvl. Rudý den 6. července)
- l) V. sjezd KSČ a rozpad poslaneckého (a senátorského) klubu
- m) Důsledky V. sjezdu KSČ pro stranickou činnost
- n) Volby z roku 1929 a jejich vliv na československou vnitřní politiku

B. Organizační struktura KSČ a situace uvnitř strany

- a) Charakteristika hlavních proudů uvnitř strany ve 20. letech (tzv. pravíkoví oportunisté – např. Bubník, centristé – př. Šmeral, stalinistická levice – př. Gottwald, ultralevice – př. Neurath). Význam generačního aspektu při formování stranických frakcí, kdy ve 20. letech stalinskou levici v Čechách podporují spíše mladí funkcionáři, zatímco pravici generace starší
- b) Skladba KSČ z hlediska nacionálního – začlenění komunistů menšinových národností v ČSR do jednotné strany – a její konsekvence pro formování ideologických frakcí uvnitř strany – vztahy mezi centrálním vedením a regionálními stranickými strukturami
- c) III. sjezd KSČ 1925, zvolení Gottwalda do ústředního výboru a počátky formování jeho frakce
- d) Bolševizace strany a V. sjezd KSČ (1929) – proměny ve vedoucích orgánech, vyloučení nepohodlných osob, redukce členské základny na jednu čtvrtinu předsjezdového stavu
- e) Přidružené organizace KSČ (zvl. Komsomol, Kostufra, Proletkult, Federace proletářské tělovýchovy, Mezinárodní všeodborový svaz [Rudé odbory])

f) Odštěpenecké organizace (zvl. Nezávislá komunistická strana 1925)

C. Proměna politického systému ve vztahu ke KSČ

- a) Charakter politického a stranického systému v ČSR a způsoby budování koalic
- b) Volební výsledky v parlamentních volbách v roce 1925
- c) Volební výsledky ve volbách do obecních zastupitelstev [1919], 1923, 1927
- d) Geografické oblasti zvýšeného vlivu KSČ, resp. podprůměrného vlivu (volební geografie)
- e) Vzájemné korelace vývoje členské základny KSČ a její voličské základny
- f) Strategie „třída proti třídě“ (VI. kongres KI – 1928) a její aplikace v praktické politice

D. KSČ a společnost

– zpracováno společně pro 20. i 30. léta v zájmu postižení dlouhodobých vývojových tendencí (viz následující kapitola)

E. Zahraničněpolitický rámec fungování KSČ

– zpracováno společně pro 20. i 30. léta v zájmu postižení dlouhodobých vývojových tendencí (viz následující kapitola)

3. kapitola: Sektářské období „zboševizované“ KSČ a cesta k lidové frontě (1929–1938)

A. Chronologický vývoj KSČ na pozadí celkového vývoje země

I. Období velké hospodářské krize 1929–1934

- a) Důsledky hospodářské krize pro organizační rozmach KSČ – hospodářské boje a hnutí nezaměstnaných
- b) Vládní politika řešení hospodářské krize a její vliv na zvýšení popularity KSČ
- c) Střety masových akcí podněcovaných komunisty s bezpečnostními silami (př. Radotín, Duchcov)
- d) VI. sjezd KSČ (březen 1931) a jeho směrnice pro další činnost KSČ za krize
- e) Zvýšené ohrožení KSČ v letech 1932–1933 po zásahu státní moci proti nacistickým organizacím, např. rozpuštění Rudé pomoci v březnu 1932
- f) Mostecká stávka 1932 – její vnitropolitický význam a ohlas v mezinárodním komunistickém hnutí
- g) Zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran – říjen 1933
- h) Oteplení vztahů mezi ČSR a SSSR v letech 1934–1935 a jeho důsledky pro politiku KSČ

II. KSČ a ČSR v období nacistického ohrožení 1934–1938

- ch) Červen 1934 – zatykač na komunistické poslance kvůli pamfletu „Ne Masaryk – ale Lenin“ – provizorní vedení KSČ po Gottwaldově emigraci v čele se Švermou a Slánským a jejich následná sebekritika
- i) VII. sjezd KSČ – duben 1936 – deklarace nutnosti vytvoření lidové fronty a priority boje proti fašismu na široké společenské základně
- j) Politika KSČ v letech 1936–1938 a její odezva ze strany ostatních politických stran.
- k) KSČ a cesta ČSR k mnichovské dohodě

B. Organizační struktura KSČ a situace uvnitř strany

- a) Popis personálního složení nového vedení a jeho struktury
- b) Popis politického postupu klíčových odpadlíků z roku 1929

- c) Hierarchická organizační struktura KSČ a její vývoj – proces přechodu od místních organizací k závodním buňkám
- d) Vývoj přístupu k organizačním otázkám mezi V. a VII. sjezdem KSČ
- e) Vytváření dvojích, paralelních organizačních struktur strany ve 30. letech v době vzrůstajícího nebezpečí zákazu KSČ
- f) Frakční štěpení ve 30. letech (odpadnutí některých příslušníků gottwaldovského vedení: kvůli ultralevicovému extremismu – př. Fried, kvůli kritice stranického sektářství – př. Guttman, kvůli aplikaci doktríny jednotné fronty v polovině 30. let – př. Budín)

C. Proměna politického systému ve vztahu ke KSČ

- a) Charakter politického a stranického systému v ČSR a způsoby budování koalic ve 30. letech – posilování pravého a levého extremismu v první polovině 30. let
- b) Volební výsledky v parlamentních volbách v letech 1929, 1935
- c) Volební výsledky ve volbách do obecních zastupitelstev 1931, 1938
- d) Geografické oblasti zvýšeného vlivu KSČ, resp. podprůměrného vlivu (volební geografie), a proměny v porovnání s obdobím 20. let
- e) Vzájemné korelace vývoje členské základny KSČ a její voličské základny ve 30. letech
- f) Strategie „třída proti třídě“, její promítnutí v nové stávkové strategii na přelomu 20. a 30. let
- g) Koaliční potenciál KSČ – spolupráce s jednotlivými stranami (doktrína jednotné fronty pracujících a historický vývoj její realizace v jednotlivých etapách meziválečného období)
- h) Vzrůstající nacionální napětí ve 30. letech – KSČ mezi Čechy, Slováky, Němci a Maďary
- ch) Metody a intenzita represe činnosti komunistů ze strany státní moci

D. KSČ a společnost

- a) Politický program, ideologie a propaganda – základní obsah stranických programových dokumentů a způsoby jeho šíření mezi obyvatelstvem. Tiskové orgány KSČ
- b) Národnostní politika KSČ – od hesla „sebeurčení až do úplného osamostatnění“ (IV. kongres KI 1922) k obhajobě českého nacionalismu ve druhé polovině 30. let
- c) Spory o důraz na legální činnost vs. koncepce občanské války a diktatury proletariátu
- d) Vliv s komunisty sympatizující inteligence ve společnosti a v kultuře (poetismus 1924, DAV 1924)
- e) Konflikty komunistických intelektuálů se stranickým vedením (zvl. prohlášení spisovatelů z roku 1929, Kalandrův případ)
- f) Komunisticky či radikálně socialisticky orientované organizace stojící mimo KSČ
- g) Změny v sociální stratifikaci společnosti ve 20. a 30. letech a jejich vliv na činnost KSČ
- h) Organizace komunisticky orientovaného sociálního hnutí
- ch) Akční možnosti komunistické činnosti v závodech – závodní výbory a revírní rady
- i) Odborové sdružování – přitažlivost komunistických odborových organizací (1922 vznik MVS a jeho vývoj do roku 1929, způsoby fungování Rudých odborů ve 30. letech)

E. Zahraničněpolitický rámec fungování KSČ

- a) Vývoj vztahů mezi KI a KSČ – způsoby řízení činnosti strany
- b) V. kongres KI – červen/červenec 1924 – vyhlášení zásad bolševizace
- c) Konflikty o šmeralismus ve 20. letech
- d) Vliv KI na transformaci strany v souvislosti s V. sjezdem KSČ (VI. kongres KI 1928 a recepce jeho závěrů v KSČ – počátek vrcholné fáze konfliktu mezi Jílkovou a Gottwaldovou skupinou)
- e) Konfliktní linie mezi KSČ a KI z let 1930–1935 zvl. o sociálfašismus, resp. politiku lidové fronty

- f) Konsekvence VII. kongresu KI (1935) a koncepce tzv. lidové fronty
- g) Formy spolupráce KSČ s ostatními komunistickými stranami ve světě, osobní kontakty předních funkcionářů, aktivity rozvíjené v zahraničí (např. pomoc ve španělské občanské válce, pomoc německým emigrantům po roce 1933, družstvo Interhelpe v SSSR 1923–1943)
- h) Vliv zahraničních událostí na vnitřní politiku KSČ (zvl. v roce 1922 reakce na Prozatímní smlouvu ČSR a RSFSR a následný pakt z roku 1935, dále ve 30. letech – př. lidová fronta ve Francii, občanská válka ve Španělsku)
- ch) Vývoj komunistické koncepce zahraniční politiky ve 20. a 30. letech – reakce na hlavní mezinárodněpolitické události a jejich interpretace
- i) KSČ ve vztahu k Mnichovu a obraně Československa

4. kapitola: KSČ v období II. republiky a za II. světové války

A. Chronologický vývoj KSČ na pozadí celkového vývoje země

- a) Reakce na mnichovskou dohodu v KSČ a úvahy o možnostech ozbrojeného povstání
- b) Zákaz KSČ a její přechod do ilegality – 9. října 1938 zákaz na Slovensku, 20. října pozastavení činnosti v českých zemích a zákaz 27. prosince 1938
- c) Situace v socialistickém hnutí v ČSR a vznik Národní strany práce
- d) Vznik Protektorátu a předpoklady ilegální činnosti KSČ
- e) Formování exilových politických center (Paříž, Londýn, Moskva)
- f) Postoje zahraničního nekomunistického odboje k SSSR do června 1941
- g) Růst kontaktů londýnské vlády se SSSR, vedoucích k uzavření československo-sovětské smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci
- h) Vznik SNR (prosinec 1943) a jeho důsledky pro činnost občanských a komunistických složek odboje – státoprávní důsledky SNP a aktivity komunistů v jeho rámci.
- ch) Protektorátní perzekuce komunistů a oficiální protikomunistické akce – založení Ligy proti bolševismu (leden 1944)
- i) Moskevská jednání v březnu 1945 o poválečném uspořádání
- j) Vytvoření ČNR a podíl komunistů na jejím zformování

B. Organizační struktura KSČ a situace uvnitř strany

- a) Likvidace oficiální stranické organizační linie a likvidace přidružených organizací na přelomu let 1938–1939. Rozplynutí Rudých odborů (konference v říjnu 1938) a přestup členstva do OSČ
- b) Ustavení zahraničního vedení KSČ v Moskvě – listopad 1938
- c) Vznik I. ústředního ilegálního vedení KSČ – listopad 1938 (vedle něho ještě dočasně působí legální vedení strany do zákazu KSČ). Způsob organizace ilegální činnosti
- d) význam nacistické infiltrace komunistického odbojového hnutí (zvl. III. ilegální vedení KSČ)
- e) Způsoby komunikace domácího ilegálního vedení s londýnským a moskevským centrem
- f) Interakce mezi centry čs. komunismu v Moskvě a v Londýně
- g) Zformování ilegálního vedení KSS ve Slovenském státu – I. ilegální vedení – březen 1939.
- h) Vývoj ilegální organizace (I. – IV. ilegální vedení v Protektorátu, I. – V. ilegální vedení na Slovensku)
- ch) Spojení KSS a slovenské sociální demokracie (září 1944)
- i) Ostatní komunistické a radikálně socialistické odbojové skupiny (Komunistický svaz mladé generace, Předvoj ad.)

C. Proměna politického systému ve vztahu ke KSČ

- a) Zformování dvoustranického systému za II. republiky s predominantní stranou (SNJ) a jeho důsledky pro činnost komunistů
- b) Pařížský a londýnský exil a působení komunistů v tomto prostředí po roce 1939
- c) Kontakty s domácím nekomunistickým odbojem v období před napadením SSSR
- d) Změna situace po napadení SSSR Německem v červnu 1941 – rozvoj spolupráce občanského a komunistického exilu (konzultace ÚVOD a ilegální KSČ – srpen 1941 a ustavení Národně revolučního výboru Československa – září 1941) – listopad 1941 vstup londýnských komunistů do Státní rady
- e) květen 1943 vydání společného manifestu zástupců KSČ, sociální demokracie a národních socialistů v emigraci o jednotném postupu v protifašistickém boji
- f) Formování Národní fronty Čechů a Slováků – prosinec 1943 jednání Beneše s moskevskými komunisty o podobě a vnitřním uspořádání nového čs. státu
- g) Počátky formování ilegálních národních výborů (duben 1944 – rozhlasová výzva exilové vlády) a působení KSČ v jejich rámci
- h) Vliv KSČ na přípravu Košického vládního programu

D. KSČ a společnost

- a) Politický program KSČ v období II. světové války a specifika slovenského komunismu v období války (zdůraznění nacionálních postulátů). Programové posuny v porovnání s 30. lety
- b) Formy ilegální mediální činnosti (periodika, letáky)
- c) Formování ilegálních prokomunistických buněk v oficiálních organizacích (př. NOÚZ)
- d) Změny v sociální stratifikaci společnosti jako předpoklad poválečného úspěchu komunistů
- e) Formování poválečného levicového konsenzu v české společnosti a odlišnosti slovenského prostředí
- f) Sociální hnutí za války (stávky a sabotáže)
- g) Partyzánské hnutí v českých zemích a na Slovensku
- h) Příčiny rostoucí prestiže komunistů ve společnosti
- ch) Proces sjednocování odborového hnutí (sjezd v Podbrezové – říjen 1944)

E. Zahraničněpolitický rámec fungování KSČ

- a) KI a hodnocení postupu KSČ v období Mnichova a za II. republiky (prosinec 1938, únor 1939)
- b) Pakt Ribbentrop – Molotov (srpen 1939) a jeho důsledky pro činnost KSČ. Odmítavé reakce některých členů (př. Clementis)
- c) Politika SSSR ve vztahu k Protektorátu a Slovenskému státu v letech 1939–1941
- d) Červen 1939 – Směrnice KI o politické práci strany v zahraničí
- e) Vývoj postojů Moskvy ve vztahu ke komunistickým stranám jednotlivých národů s ohledem na proměny Stalinovy zahraniční politiky
- f) Leden 1943 usnesení KI o nejbližších úkolech KSČ v národně osvobozené boji.
- g) Důsledky zrušení Kominterny a následné způsoby řízení zahraničních komunistických stran
- h) Vývoj vztahů KSČ, resp. KSS s ostatními, zvláště středoevropskými KS (zvl. Německo, Polsko, Francie)
- ch) Postoje západních mocností k případné sovětské mocenské expanzi do střední Evropy po skončení války
- i) Konflikty čs. vládního delegáta se sovětskými jednotkami (květen 1944 – čs.-sovětská dohoda o vztazích mezi sovětskými a čs. orgány po vstupu Rudé armády na území ČSR)

5. kapitola: Období lidové demokracie v Československu (1945–1948)

A. Chronologický vývoj KSČ na pozadí celkového vývoje země

- a) Činnost, obnova a program KSČ na jaře 1945
- b) Vedení a vedoucí orgány KSČ
- c) Postavení slovenských komunistů a organizační odloučení KSS v srpnu 1945
- d) VIII. řádný sjezd KSČ v březnu 1946 a příprava na parlamentní volby
- e) Zasedání ÚV KSČ k výsledkům voleb do ÚNS – neúspěch komunistů na Slovensku (30. 5. 1946)
- f) Osudy československé cesty k socialismu
- g) Program KSČ „Za většinu národa“ vyhlášený na zasedání ÚV KSČ (23. 1. 1947)
- h) Sovětské impulzy obratu k mimoparlamentní strategii – vznik Informbyra, organizování levých frakcí v nekomunistických stranách, slovenská krize, poměr k sociální demokracii (červenec – listopad 1947)
- ch) Odmítnutí parlamentního pojetí Národní fronty a nastolení otázky moci na zasedání ÚV KSČ (listopad 1947)
- i) Strategie postupu a uchopení moci KSČ v době vládní krize (20.–25. 2. 1948)

B. Organizační struktura KSČ a situace uvnitř strany

- a) Vedoucí orgány – předsednictvo, ÚV, politický a organizační sekretariát ÚV KSČ
- b) Krajské a okresní výbory a organizace
- c) Závodní organizace
- d) Rolnické komise
- e) Oddělení ÚV KSČ
- f) Organizační řád
- g) Stav a vývoj členské základny, získávání a přijímání nových členů, statistika
- h) Hospodářská situace – majetek a finance
- ch) Situace v KSS

C. Proměna politického systému ve vztahu ke KSČ

- a) Pozice KSČ v Národní frontě a Socialistickém bloku
- b) Poměr k nekomunistickým stranám
- c) Vláda a parlament
- d) KSČ v národních výborech
- e) KSČ a bezpečnostní složky
- f) KSČ a armáda
- g) KSČ a ROH (další masové organizace)
- h) KSČ a slovenské národní orgány, poměr k Demokratické straně
- ch) KSČ a „obrozená“ Národní fronta

D. KSČ a společnost

- a) KSČ a program národní a demokratické revoluce (Košícký vládní program)
- b) KSČ a odboj
- c) Znárodnění a národohospodářská politika
- d) Sociální politika
- e) Živnostenská otázka
- f) Zemědělská politika KSČ, pozemková reforma
- g) Retribuce a očista veřejného a politického života
- h) Národnostní otázka
- ch) Pohraničí

- i) Ideologie a propaganda
- j) KSČ a kultura
- k) Komunistický tisk
- l) KSČ a volby 1946
- m) Slovenská otázka

E. Zahraničněpolitický rámec existence KSČ a její politiky

- a) Sovětský svaz jako osvoboditel a spojenec a jeho vliv na politiku a pozici KSČ a na vnitřní vývoj a situaci v Československu
- b) KSČ a slovanská politika
- c) KSČ a varovné signály o sovětském vztahu k Československu – odstoupení Zakarpatské Ukrajiny, odvezení čs. občanů do SSSR, československý uran, otázky tzv. kořistního majetku, odstoupení od čs. účasti na Marshallově plánu, sovětské stížnosti na kritiku SSSR
- d) Vztah KSČ k volyňským Čechům
- e) Gottwaldova jednání se Stalinem (1946, 1947)
- f) Sověští zpravodajci a domácí komunističtí informátoři o situaci v Československu
- g) Vznik Informbyra a změna politiky a postupu KSČ
- h) Únorový komunistický převrat 1948 a Sovětský svaz

6. kapitola: KSČ od euforie z vítězství k první krizi režimu (1948–1953)

I. Euforie vítězů

Představy vedení KSČ o budování socialistické společnosti v ČSR po únoru 1948

Představy vedení KSČ o způsobech upevnění získané moci

- a) Ovládnutí státního aparátu
- b) Ovládnutí sdělovacích prostředků
- c) Ovládnutí policie
- d) Ovládnutí armády
- e) Uzavření státních hranic

Čistky ve veřejném životě – činnost AV NF

Budování „obrozené“ Národní fronty

Sloučení se sociální demokracií

Bouřlivý nárůst členské základny, proměny její sociální skladby

Kritické stanovisko vedení VKS(b) ke KSČ (duben 1948)

Dopad sovětsko-jugoslávské roztržky na vývoj KSČ (léto 1948)

Konec iluzí o vlastní cestě k socialismu (podzim 1948)

Vnitřní vývoj strany od února 1948 do IX. sjezdu KSČ

- a) Organizační struktura – sjednocení celostátní organizační struktury, upevnění pozice stranického centra
- b) Pozice KSS ve stranické struktuře
- c) Stranický aparát a stranický aktiv
- d) Program strany a stanovy
- e) Stranický tisk – monopol KSČ na informace
- f) Vytváření ideové jednoty členstva – stranické vzdělávání, vnitrostranické čistky atd.
- g) Satelitní organizace – ROH, SČM, Pionýrská organizace, ženské organizace aj.

Osobnost Klementa Gottwalda a Rudolfa Slánského

Prorůstání stranických a státních struktur, kádrová nomenklatura

IX. sjezd KSČ (25. – 29. 5. 1949)

II. Vystřízlivění (1949–1951)

Bezpodmínečné převzetí sovětského modelu výstavby socialistické společnosti

- a) Ideologie a praxe stalinismu v čs. podmínkách
- b) Vliv sovětského vedení na vnitřní i zahraniční politiku ČSR, formy a metody jeho uplatňování
- c) Proměna sociální struktury společnosti, snaha o získání dělnické třídy pro politiku KSČ, opatření KSČ ve prospěch dělnické třídy, mzdová nivelizace
- d) Likvidace soukromého sektoru
- e) Degradace vzdělání a odbornosti
- f) Nástup kolektivizace zemědělství

Generální linie výstavby socialismu

Vyhlášení I. pětiletého plánu

RVHP

Vliv teorie o „zostřování třídního boje“ na politiku KSČ

- a) Vykonstruované soudní procesy s politickými protivníky
- b) Nová vlna čistek ve společnosti
- c) Pronásledování nepohodlných osob – zakládání TNP, PTP
- d) Opozice a formy odporu čs. veřejnosti proti politice KSČ a komunistickému režimu

Konflikt s církvemi

Vytváření nových elit, oddaných KSČ

Představy KSČ o přestavbě vzdělávací a výchovné soustavy

Kulturní politika KSČ – socialistický realismus, izolace nekomunisticky smýšlejících tvůrců

Sovětizace společnosti – příchod sovětských poradců do všech oblastí veřejného života

Hledání nepřítele ve vlastních řadách – vliv politických procesů s vedoucími komunistickými funkcionáři v okolních státech, první funkcionáři KSČ v rukou StB

Činnost Komise stranické kontroly

Vnitřní vývoj KSČ od IX. sjezdu do září 1951

Vnitřní ideové pnutí ve straně (Bareš – Štoll – Kopecký)

III. Krize komunistického režimu v Československu (1951–1953)

Sovětský popud k militarizaci společnosti (leden 1951)

Úloha Československa v sovětských vojenských plánech

Překotná militarizace společnosti – hlavní příčina ekonomické krize

Násilná kolektivizace zemědělství – hlavní příčina krize zásobování

Změna charakteru průmyslové základny a její vliv na život dělnictva – hlavní příčina sociální krize (zhoršování sociálních podmínek dělnictva, omezování jeho vymožeností)

Projevy nespokojenosti dělnictva s politikou KSČ

Sovětský tlak na čistky v KSČ – působení poradců v Bezpečnosti

Zatýkání komunistických funkcionářů – otřesení důvěry ve stranu

Vymanění Státní bezpečnosti z řízení komunistickou stranou – znejistění stranických kádřů

Zrušení funkce generálního tajemníka KSČ

Reorganizace stranické práce po zatčení Rudolfa Slánského

Proces s protistátním spikleneckým centrem a jeho dopad na vnitřní vývoj KSČ a celé společnosti

Plány vedení KSČ na překonání politické, hospodářské a sociální krize režimu

Stalinova a Gottwaldova smrt

7. kapitola: Stabilizace komunistického režimu v Československu (1953–1960)

Dopad Stalinovy smrti na vývoj v Československu (březen 1953)

Ustavení nového stranického a státního vedení v Československu (březen – září 1953)

Snahy o překonání ekonomické krize (květen 1953 – listopad 1956)

a) Měnová reforma (květen 1953)

b) Dočasné zmírnění tlaku na kolektivizaci zemědělství (srpen 1953 – leden 1957)

c) Snižování maloobchodních cen (říjen 1953 – listopad 1956)

Ukončení politických procesů proti funkcionářům KSČ a opětné podřízení Státní bezpečnosti straně (1954–1955)

Vliv nového sovětského vedení na politiku KSČ (1953–1955)

a) Teorie o možnosti mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením

b) Konec překotné militarizace a jeho dopad na překonání hospodářské krize

c) Nový kurz

d) První kritické zmínky na adresu kultu osobnosti: Slánský jako československý Berija

e) Tažení proti bývalým sociálním demokratům ve straně (1954)

Osobnost Antonína Zápotockého a Antonína Novotného

Boj o vedoucí místo ve straně: Novotný versus Zápotocký (1953–1955)

Budování nové stranické struktury podle představ Antonína Novotného (1953–1967)

X. sjezd KSČ: Ideologická strnulost versus politický pragmatismus (11.–16. 6. 1954)

a) Neotřesitelné ideové dědictví J. V. Stalina a K. Gottwalda

b) Vybudování Stalinova pomníku v Praze (1955)

c) První propouštění obětí politických procesů (1955–1959)

d) Revize vztahu ke španělským interbrigadistům (září 1954)

e) Zmírnění tlaku na církve (září 1954)

Založení Varšavské smlouvy a nová vojenská doktrína východního bloku

Rok 1956 jako důkaz opětné stability komunistického režimu

a) XX. sjezd KSSS a jeho dopad v činnosti KSČ (únor – květen 1956)

b) Nekomunistické snahy o větší liberalizaci společnosti (duben – listopad 1956)

c) II. celostátní konference KSČ (červen 1956)

d) Ústup destalinizační vlny

Ideologická ofenzíva KSČ (1957)

Prověrky třídní a politické spolehlivosti (1958)

Nová etapa násilné kolektivizace zemědělství a její úspěšné dokončení (1957–1960)

Ekonomické úspěchy režimu (1957–1959)

Vyhlášení socialistické republiky (červenec 1960)

8. kapitola: Problémy komunistického režimu v Československu a počátek snah o jeho reformu (1961–1967)

Vyhlášení vedoucí úlohy KSČ ve společnosti (1960)

Amnestie politických vězňů (1960 a 1962) a její příčiny

Neúspěch pětiletého plánu a snahy vedení KSČ o nalezení východiska – zrod myšlenky na provedení ekonomické reformy

Vliv XXII. sjezdu KSSS na vývoj KSČ (17.–31. 10. 1961)

Význam XII. sjezdu KSČ (4.–8. 12. 1962)

a) Výrazná změna složení ÚV (až 80 % nových členů)

b) Začátek nové destalinizační vlny (pod vlivem XXII. sjezdu KSSS)

Generační obměna funkcionářského sboru – odchod příslušníků zakladatelské generace do ústraní

Revize procesu se Slánským a první snahy o rehabilitaci odsouzených (1963)

KSČ a ekonomická reforma

Hledání nových metod a forem stranické práce

Rozbití informační izolace ČSR od ostatního světa

Nárůst liberalizačních tendencí ve straně a společnosti

a) Změna ideologické práce v KSČ (Č. Císař tajemníkem pro ideologickou práci) 1963)

b) Uvolňování cenzury

c) Zmírňování kritérií kádrové práce

Nárůst krizových jevů v životě strany a společnosti

a) Hospodářské napětí

b) Česko-slovenské vztahy; slovenské emancipační hnutí

c) IV. sjezd SČSS (červen 1967)

d) Růst vnitrostranické opozice vůči Antonínu Novotnému

e) Prosincové plénum ÚV KSČ (prosinec 1967)

9. kapitola: Období tzv. Pražského jara (1968–1969)

A. Chronologický vývoj KSČ na pozadí celkového vývoje země

a) Změna ve funkci prvního tajemníka KSČ na počátku ledna 1968 jako výsledek mocenského boje uvnitř vedení komunistické strany

b) Rozložení sil ve vedení komunistické strany po pádu Antonína Novotného

c) Přenesení mocenského boje uvnitř špičky KSČ na veřejnost, snaha využít médií proti Novotnému a jeho spojencům, Šejnova aféra

d) Situace ve vedení Komunistické strany Slovenska a v organizacích KSČ v regionech

e) Občanská společnost a její tlak na demokratizaci systému a na výměnu zkompromitovaných funkcionářů KSČ i jiných organizací a institucí na všech úrovních, na rehabilitaci obětí perzekuce atd.

f) Abdikace Antonína Novotného z postu prezidenta republiky a volba Ludvíka Svobody

g) Akční program KSČ a vládní prohlášení ze začátku dubna 1968 jako snaha reagovat na radikalizaci společnosti

h) Regionální sjezdy, příprava mimořádného sjezdu KSČ

ch) Formování protireformních sil, tlak na zastavení reform

i) Okupace Československa, selhání politického scénáře okupace v důsledku institucionálního odporu i spontánního odporu společnosti

j) Moskevské dohody a jejich dopad na vývoj v KSČ i na situaci v zemi

k) Jednání o novém územněsprávním uspořádání země, o postavení Slovenska, Moravy a Slezska, federalizace Československa v říjnu 1968

l) Postupný ústup od reformního hnutí (mj. přijetí smlouvy o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk, listopadové plénum, střet o Josefa Smrkovského na přelomu let 1968/69)

m) Nástup Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka KSČ v dubnu 1969

B. Organizační struktura KSČ a situace uvnitř strany

a) Proměna základní organizační struktury strany (např. kooptování osob zvolených do předsednictva ÚV KSČ na vysočanském sjezdu do dosavadního předsednictva, vznik výkonného výboru ÚV KSČ, byra pro řízení stranické práce v českých zemích namísto zamýšlené komunistické strany českých zemí aj.)

- b) Náborové proudy a mocenské skupiny ve vedení KSČ a jejich proměny, jejich spor o podobu reformem
- c) Situace v Komunistické straně Slovenska, snaha o dosažení federalizace a její dopad
- d) Situace v komunistické straně v regionálních organizacích českých zemí, dopad mimořádných členských schůzí
- e) Městský výbor KSČ v Praze jako významné centrum reformního hnutí
- f) Působení komunistických orgánů na Moravě a ve Slezsku ve prospěch obnovy zemského zřízení (tzv. trojfederace)
- g) Role ultralevicových skupin v komunistické straně před srpnem 1968 a po něm, jejich tlak na radikálnější zúčtování s protagonisty reformního hnutí a opozičními silami ve společnosti
- h) Formování skupin členů KSČ nespokojených s odklonem od reformního hnutí po srpnu 1968 (např. skupina kolem Městského výboru KSČ v Praze, kolem Jaroslava Šabaty v Brně aj.)

C. Proměna politického systému ve vztahu ke KSČ

- a) Proměna vztahu mezi KSČ a státním aparátem, nová pozice vlády
- b) Změna role Národní fronty, emancipace ostatních politických stran, masových a zájmových organizací na jaře 1968
- c) Vznik nových organizací stojících mimo rámec Národní fronty (např. K 231, KAN, Společnost pro lidská práva) a dopad jejich působení na politickou situaci v zemi
- d) Vliv myšlenky federalizace a její realizace na systém a politickou situaci v zemi
- e) Nová role parlamentu

D. KSČ a společnost

- a) Proměna role KSČ vůči společnosti na jaře 1968
- b) Sociální koncese vůči obyvatelstvu na jaře 1968
- c) Příprava radikálnější hospodářské reformy, diskuse o její podobě
- d) Rozdíly ve směřování reformního hnutí v Čechách, na Moravě a Slezsku a na Slovensku
- e) Ideová východiska reformy, rozbor Akčního programu KSČ
- f) Pohyb v odborech, mládežnických organizacích, v církvi, nekomunistických stranách
- g) Postup vedoucích politických představitelů země vůči představitelům emancipující se občanské společnosti a nezávislému tisku, reakce na manifest Dva tisíce slov
- h) Reakce obyvatelstva na okupaci země, podpora reformně komunistickému vedení KSČ
- ch) První násilné zásahy proti československé veřejnosti
- i) Odpor v řadách obyvatel proti ústupům od reformního procesu, proměna ve vztahu k Dubčekovi a reformním komunistům (mj. studentské hnutí, odbory, novináři a spisovatelé)

E. Zahraničněpolitický rámec existence KSČ a její politiky

- a) Zahraničněpolitické postavení země v době tzv. Pražského jara (ČSSR jako součást sovětského bloku)
- b) Postoj západních vlád k reformnímu hnutí v Československu a k okupaci země
- c) Postoj sovětského politbyra k reformnímu hnutí a jeho proměny v souvislosti s politicko-vojenskou strategií Sovětského svazu, stoupající tlak na zastavení reformem
- d) Postoje představitelů ostatních států tzv. pětky (NDR, Polsko, Bulharsko, Maďarsko) na pozadí jejich vnitropolitické situace vůči reformnímu hnutí v Československu a jejich proměny
- e) Reakce československého vedení na nátlak ze strany tzv. pětky
- f) Postoje socialistických zemí vystupujících proti sovětské hegemonii v komunistickém hnutí vůči reformnímu hnutí v Československu (Jugoslávie, Rumunsko, Čína, Albánie), mj. sondážní jednání s jugoslávskými představiteli na počátku léta 1968

- g) Dílčí diskuse o zrovnoprávnění postavení Československa (např. myšlenka generála Prehlika týkající se změn ve Varšavské smlouvě)
- h) Názory západních komunistických stran a komunistických proudů radikálně levicového protestního hnutí na Západě na reformní hnutí v Československu a na jeho okupaci
- ch) Dopad okupace na světové komunistické hnutí
- i) Tlak sovětského politbyra a vedoucích představitelů satelitních zemí na personální změny a likvidaci reformu po srpnu 1968
- j) Působení sovětského vedení při výběru nástupce Alexandra Dubčeka v čele KSČ
- k) Vliv sovětského politbyra na podobu tzv. normalizace v její první fázi

10. kapitola: Období tzv. normalizace (1969–1984)

A. Chronologický vývoj KSČ na pozadí celkového vývoje země

I. Upevňování moci husákovského vedení KSČ a potlačení opozice (1969–1971)

- a) Nástup husákovského režimu v dubnu 1969 a východiska jeho politiky
- b) Postihy opozice, zásahy proti demonstracím u příležitosti prvního výročí okupace Československa v srpnu 1969
- c) Čistky v KSČ, masová emigrace, trestněprávní a pracovněprávní postihy představitelů reformního hnutí a odpůrců normalizačního režimu
- d) Upevnění moci husákovského vedení KSČ
- e) Přijetí Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ v prosinci 1970, XIV. sjezd KSČ v květnu 1971 a volby do zastupitelských orgánů v listopadu 1971 jako symbolické završení porážky reformního hnutí

II. Období relativní stability režimu (1972–1984)

- f) Relativní stabilizace politické a ekonomické situace v zemi, sociální koncese režimu vůči obyvatelstvu
- g) Formování opozice proti normalizačnímu režimu, vznik Charty 77 a reakce moci na ni
- h) Zostření režimu na počátku 80. let v souvislosti s mezinárodněpolitickou situací (především hnutí Solidarita v Polsku a následné vyhlášení stanného práva v této zemi v prosinci 1981), represe proti nonkonformním občanům v Československu

B. Organizační struktura KSČ a situace uvnitř strany

- a) Spory uvnitř vládnoucí nomenklatury o podobu tzv. normalizace, formování tzv. Levé fronty
- b) Čistky v KSČ a jejich dopad na složení a podobu strany, změny v počtu členů KSČ, v sociálním, věkovém a profesním složení strany a jejího aparátu
- c) Proměny organizační struktury komunistické strany, nomenklaturního systému a kádrové politiky
- d) Vztah mezi centrálním vedením a regionálními stranickými strukturami (včetně Slovenska)
- e) Boj různých skupin uvnitř komunistické strany

C. Proměna politického systému ve vztahu ke KSČ

- a) Podoba a vývoj vztahu mezi KSČ a státním aparátem, návrat k principu vedoucí úlohy strany
- b) Personální čistky ve státním aparátu a jejich dopad
- c) Funkce Národní fronty, role ostatních politických stran, masových a zájmových organizací
- d) Bezpečnostní aparát
- e) Církevní politika

f) Dopad federalizace

D. KSČ a společnost

- a) Metody aplikované vůči společnosti ve snaze zlomit její odpor proti potlačování svobod a zajistit stabilitu systému (trestní, profesní a jiná perzekuce, sociální politika – prohlubování sociální sítě a zaopatřovacího státu, ideologické a praktické motivy sociální politiky)
- b) Uplatňování kádrové politiky ve společnosti (přijímání ke studiu, do zaměstnání, vliv na kariérní postup)
- c) Hospodářská politika (ideologická východiska a jejich praktická aplikace, znovuzavedení direktivního řízení hospodářství jako součást mocenského systému, hospodářská hierarchie a její provázanost se stranickým aparátem, nízká pracovní morálka)
- d) Získávání masového souhlasu s politikou komunistické strany, veřejná demonstrace souhlasu, předepsané typy jednání, tzv. socialistická morálka
- e) Vzdělávací a výchovný systém, role vědy a vědeckého výzkumu, vztah ke kultuře (politicko-výchovná práce, socialistické školství, úloha vojenské přípravy, chápání tzv. společenské role kultury, přímý vliv KSČ na kulturní organizace)
- f) Propagandistická činnost (využívání masových sdělovacích prostředků, politické zakázky v kulturní tvorbě, cenzurní praxe, ideové vyrovnávání s minulostí, především s tzv. Pražským jarem – např. role Poučení z krizového vývoje z prosince 1970)
- g) Opoziční proudy proti tzv. normalizaci v její první fázi, ideový charakter jednotlivých skupin
- h) Vztah k opozici a nonkonformním projevům občanů, využívání státního aparátu k jejich potlačování a jeho normativní a ideologický rámec, boj proti opozici v exilu
- ch) Komunistické proudy mimo KSČ (reformní komunisté vyloučení z KSČ a radikální, především trockisticky orientovaná levice a jejich působení v rámci protirežimní opozice)
- i) KSČ a tzv. šedá zóna

E. Zahraničněpolitický rámec existence KSČ a její politiky

- a) Zahraničněpolitické postavení země, postavení v rámci sovětského bloku při existenci tzv. Brežněvovy doktríny o omezené suverenitě socialistických států
- b) Vliv vedení KSSS na politiku KSČ (např. tlaky na větší postihy aktérů Pražského jara v prvním období tzv. normalizace)
- c) Vztah k ostatním komunistickým stranám sovětského bloku
- d) Vztah k ostatním komunistickým, socialistickým a dělnickým stranám ve světě
- e) Dopad a reflexe událostí v ostatních státech sovětského bloku (např. Solidarita a vyhlášení stanného práva v Polsku na počátku 80. let)
- f) Srovnání se situací a vývojem v ostatních komunistických stranách sovětského bloku
- g) Snaha o prolomení mezinárodněpolitické izolace normalizačního režimu na počátku 70. let
- h) Vztah k Spolkové republice Německo a její východní politice, podepsání smlouvy a navázání diplomatických vztahů v r. 1973
- ch) Vliv helsinského procesu a Závěrečného aktu KBSE na vnitřní politiku režimu, reakce na zahraniční tlaky na dodržování občanských a lidských práv

11. kapitola: Krize tzv. normalizačního režimu a konec vlády komunistické strany (1985–1989)

A. Chronologický vývoj KSČ na pozadí celkového vývoje země

- a) Vliv změny politiky sovětského vedení po nástupu Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS na vnitropolitickou situaci v Československu

- b) „Perestrojka“ a „glasnost“ po československu, aplikace nových principů sovětské politiky v zemi
- c) Mocenský zvrat ve vedení KSČ v listopadu 1987
- d) Prohlubování politické, ekonomické a ekologické krize v Československu v 2. polovině 80. let
- e) Růst nespokojenosti obyvatelstva, rozšiřování nonkonformních aktivit ve společnosti, aktivizace mládeže, věřících aj.
- f) Protirežimní demonstrace v letech 1987–1989, petice Několik vět a reakce režimu
- g) Kolaps komunistického režimu na konci roku 1989

B. Organizační struktura KSČ a situace uvnitř strany

- a) Změny v počtu členů KSČ, v sociálním, věkovém a profesním složení strany a jejího aparátu
- b) Proměny organizační struktury komunistické strany, nomenklaturního systému a kádrové politiky
- c) Boj různých skupin uvnitř komunistické strany (mj. pozadí výměny ve vedení strany v roce 1987 aj.)
- d) Generační výměna funkcionářů

C. Proměna politického systému ve vztahu ke KSČ

- a) Podoba a vývoj vztahu mezi KSČ a státním aparátem
- b) Funkce Národní fronty, role ostatních politických stran, masových a zájmových organizací
- c) Situace v bezpečnostním aparátu

D. KSČ a společnost

- a) Proměna metod uplatňovaných vůči společnosti ve snaze zachovat stabilitu režimu
- b) Hospodářská politika (problém tzv. stínové ekonomiky, pokus o omezenou ekonomickou reformu v 2. polovině 80. let aj.)
- c) Vzdělávací a výchovný systém, vztah ke kultuře, propagandistická činnost
- d) Růst opozice proti tzv. normalizačnímu režimu a její větší diferenciaci, vznik nových nezávislých iniciativ
- e) Vztah k opozici a nonkonformním projevům občanů, proměny v postupu represivního aparátu
- f) Komunistické proudy mimo KSČ (reformní komunisté vyloučení z KSČ – mj. působení Obrody)
- g) KSČ a tzv. šedá zóna

E. Zahraničněpolitický rámec existence KSČ a její politiky

- a) Proměna zahraničněpolitického postavení země, především v souvislosti se změnou politiky Moskvy v 2. polovině 80. let
- b) Vliv vedení KSSS na politiku KSČ (např. tlaky na provádění reform v 2. polovině 80. let)
- c) Vztah k ostatním komunistickým stranám sovětského bloku, pokus o vytvoření protireformního bloku tzv. bandy čtyř (NDR, ČSSR, Bulharsko, Rumunsko)
- d) Vztah k ostatním komunistickým, socialistickým a dělnickým stranám ve světě
- e) Dopad a reflexe událostí v ostatních státech sovětského bloku (mj. liberalizace v Polsku a Maďarsku)
- f) Srovnání se situací a vývojem v ostatních komunistických stranách sovětského bloku
- g) Reakce na rozmístění raket středního doletu v západní Evropě a na západoevropské mírové hnutí

h) Vliv helsinského procesu a Závěrečného aktu KBSE na vnitřní politiku režimu, reakce na zahraniční tlaky na dodržování občanských a lidských práv

12. kapitola: KSČ po ztrátě monopolní moci (1990–1992)

Vzhledem k tomu, že tato kapitola byla zařazena až dodatečně, její rozpracování teprve proběhne.

Jaroslav Pažout – Jakub Rákosník (red.)

Vývoj ústředních orgánů Národní fronty a problematika jejich zpracování v Národním archivu

Vytvoření Národní fronty

Politický svazek Národní fronty byl oficiálně veřejnosti představen v březnu 1945, nedlouho před jmenováním první poválečné vlády v čele se sociálně demokratickým politikem Zdeňkem Fierlingrem. Vláda, instalovaná v Košicích dne 4. dubna 1945, byla označena za „vládu Národní fronty Čechů a Slováků“. Vznik a zformování Národní fronty navazovaly na jednání, vedená za druhé světové války mezi představiteli západního a východního zahraničního odboje (ale i na některé diskuse v odboji domácím), zejména při návštěvě prezidenta Edvarda Beneše v Moskvě v roce 1943. Národní fronta byla koalici politických stran existujících v Československu od roku 1945: Komunistické strany Československa, Československé strany národně socialistické, Československé strany lidové a Československé sociální demokracie, působících v českých zemích, a Demokratické strany a Komunistické strany Slovenska, k nimž před volbami 1946 přibýly ještě Slovenská sociální demokracie (vznikla v lednu 1946 jako Strana práce, přejmenovala se po volbách) a Strana slobody. Nebylo povoleno obnovení některých stran z dob první republiky, zejména stran agrární, národnědemokratické a živnostenské.

Vedení Národní fronty tvořilo předsednictvo vlády, tj. předsedové stran, předsedou Národní fronty byl předseda vlády (po volbách v roce 1946 se jím stal komunist Klement Gottwald). V rámci Národní fronty působil Národní blok pracujícího lidu měst a venkova (označovaný též jako Socialistický blok), v jehož rámci došlo například k dohodě o znárodnění v říjnu 1945. Postupně byl ovšem ochromen narůstajícími rozpory mezi komunisty a národními socialisty, mezi nimiž nedokázali sehrát zprostředkující roli sociální demokraté. Přes prohlubující se konflikty uvnitř Národní fronty byl její rámec zachován i po volbách do parlamentu v roce 1946, jak se k tomu ostatně strany zavázaly již před nimi. Nadále tedy působila vláda bez legální opozice. Budování a fungování regionálních orgánů NF bylo paralyzováno vzájemnými spory, které zasahovaly i práci odborných komisí, svolávaných na úrovni centra k přípravě některých zákonů.

Komunisté usilovali, aby za členy Národní fronty byly považovány také jednotné organizace, v nichž měli silné pozice (především Revoluční odborové hnutí, svaz mládeže, svazy zemědělců, organizace odbojářů). Představitelé těchto organizací byli zváni na některé schůze NF, ale proti jejich stálému členství v NF se zejména na podzim 1947 postavily razantně ČSNS, ČSL a DS.

Antagonismy mezi stranami Národní fronty i uvnitř nich, prohlubované zostřováním mezinárodní situace (rozpad protifašistické koalice a přechod ke studené válce), vyústily 20. února 1948 v podání demise dvanácti ministrů za strany národněsocialistickou, lidovou a demokratickou. Tento akt byl komunistickou stranou a jejími spojenci označen za zradu ideje Národní fronty. Dne 23. února 1948 se z iniciativy předsedy Ústřední rady odborů Antonína Zápotockého (ten k tomu byl zmocněn sjezdem závodních rad, ve skutečnosti však plnil stranický úkol, daný mu na zasedání předsednictva ÚV KSČ) sešla porada zástupců korporací a veřejně známých jednotlivců, kteří rozhodli o vybudování „nové“, „skutečné“ Národní fronty. Byl zvolen přípravný výbor, jenž jednal se zástupci korporací a význačnými osobnostmi o členství v připravovaném Ústředním akčním výboru Národní fronty (ÚAV NF). Ustavující schůze ÚAV NF se konala 25. února 1948. Téhož dne se prezident Edvard Beneš podvolil nátlaku a jmenoval vládu „obrozené“ Národní fronty, vedenou předsedou komunistické strany Klementem Gottwaldem. Dne 9. března 1948 byl ÚAV doplněn o zástupce Slovenska.

Ústřední orgány Národní fronty

Do nově ustaveného ÚAV NF byli povoláni zástupci KSČ, levého křídla sociální demokracie, které postupně stranu ovládlo, jednotliví členové nekomunistických stran, zástupci organizací a spolků a některé významné osobnosti (umělci, vědci). Početného zastoupení se dostalo především odborové organizaci (Revoluční odborové hnutí), jejíž vedoucí představitel Antonín Zápotocký (předseda Ústřední rady odborů, poslanec a člen předsednictva ÚV KSČ) se stal dokonce předsedou ÚAV NF (zůstal jím i poté, co se stal v červnu 1948 předsedou vlády po přechodu Gottwalda na post prezidenta po abdikaci Edvarda Beneše). Ambiciózní generální sekretář ÚAV NF, ministr spravedlnosti Alexej Čepička usiloval o to, aby role ÚAV NF, jenž měl být vybaven rozsáhlými pravomocemi, byla kodifikována v připravované ústavě, ale neuspěl. V „Ústavě 9. května“ z roku 1948 Národní fronta vůbec zmíněna nebyla a jako základní princip politického systému ČSR se prosadil princip vedoucí úlohy KSČ.

Dominující roli v „obrozené“ Národní frontě hrála Komunistická strana Československa, což bylo vyjádřeno i obsazením klíčových pozic na všech stupních orgánů NF. Na konci června 1948 do KSČ vplynula Československá sociální demokracie. Členy NF zůstaly dále personálně zdecimované Československá strana socialistická a Československá strana lidová, jejichž vedení převzali politikové loajální ke KSČ. Tyto strany doplňovaly dvě slovenské strany: Strana slobody a Strana slovenskej obrody (vznikla na půdě likvidované Demokratické strany). Do svazku Národní fronty byly včleněny „jednotné“ dobrovolné organizace, které měly nahradit bývalé bohaté spektrum spolkového života. Vedle již zmíněného Revolučního odborového hnutí působily v rámci NF například Československý svaz mládeže, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz tělesné výchovy, Svaz pro spolupráci s armádou, Svaz protifašistických bojovníků, Ústřední rada družstev, Československý svaz požární ochrany, Československý červený kříž, Svaz invalidů a další, především zájmové organizace.

ÚAV NF zřizoval komise, v první řadě ty, které měly provést „očistu veřejného života“ v různých společenských oborech (státní správa, umělecké obory, věda apod.). Dne 28. února 1948 byla předsednictvem ÚAV NF ustavena komise pro očistu v politických stranách (Alexej Čepička, Antonín Gregor, Božena Macháčová-Dostálová, Evžen Erban, Oldřich John, Alois Neumann, Josef Plojhar). Byly dále zřízeny další komise při ÚAV NF: církevní, sokolská, pro koordinaci celostátních oslav, pro národnostní otázky, ochotnická, hudební, knihovnická, výtvarnická, vědecká, osvětová a školská, propagační, budovatelská. Pro zajištění činnosti ÚAV NF byl budován ústřední aparát, resp. jednotlivá jeho oddělení (budovatelské, organizační, právní) či poradní sbory (osvětový, instruktorský). Od roku 1950 fungovala ústřední škola NF, zajišťující školení pro funkcionáře.

Při Národní frontě existovaly reprezentativní výbory, které měly působit v zahraničněpolitické oblasti: Československý výbor obránců míru (vznikl v roce 1949, později působil pod názvem Československý mírový výbor; byl zakládajícím členem Světové rady míru), Československý výbor solidarity s národy Asie, Afriky a Latinské Ameriky (vznikl v roce 1962 jako Výbor solidarity s národy Afriky) a Československý výbor pro evropskou bezpečnost a spolupráci (1970). Členství ve zmíněných výborech bylo kolektivní i individuální (na rozdíl od Národní fronty, v níž se připouštělo pouze členství kolektivní). Od roku 1961 fungoval Fond míru a solidarity Národní fronty, který sbírkami na pracovištích a v organizacích získával prostředky pro podporu levicově orientovaných hnutí třetího světa.

Na regionální úrovni byly po výzvě Klementa Gottwalda ze dne 21. února 1948 budovány místní AV NF (v jejich čele stál zpravidla místní tajemník KSČ) i AV na pracovištích a v politických stranách, spolcích a organizacích (v korporacích ovšem jen po dobu provedení očisty). Působení akčních výborů NF bylo dodatečně legalizováno zákonem č. 213 ze dne 21. července 1948 (do té doby byly regulovány pouze oběžníky ministra vnitra), který současně umožňoval revizi rozhodnutí akčních výborů (byla ustavena

očistná odvolací komise vedená Oldřichem Johnem a subkomise pro jednotlivé kategorie zaměstnanců). Po dokončení očisty, v jejímž průběhu byli lidé „reakčního smýšlení“ vyloučeni z veřejného a politického života, zbaveni zaměstnání či jinak potrestáni, vliv Národní fronty postupně upadal. Ústřední akční výbor byl svoláván pouze k manifestačním shromážděním (účelově někdy v různém rozšířeném složení), vlastní činnost Národní fronty řídilo předsednictvo NF, resp. užší předsednictvo (v původním složení: Antonín Zápotocký, Alexej Čepička, Rudolf Slánský, Viliam Široký, Alois Petr, Emanuel Šlechta). Z působnosti NF byly vyjímány celé oblasti společenského života (například na podzim 1949 pravomoci vůči církvím a náboženským společnostem), vedení komunistické strany se uchylovalo ve stále větší míře k přímému řízení organizací NF (zejména ve směru k ROH či Československému svazu mládeže), resp. jejich působnost se svěřovala státu (v roce 1952 došlo např. ke zrušení svazu žen, který byl obnoven až v roce 1967). Z konfliktních situací mezi představiteli místních akčních výborů NF a předsedy národních výborů se postupně vyvinula situace, kdy orgány NF byly považovány za pomocné orgány zastupitelských sborů.

Dne 7. března 1957 sice bylo na zasedání ÚV KSČ přijato usnesení „O některých otázkách činnosti orgánů a organizací Národní fronty“, ale v praxi KSČ činnost orgánů NF opomíjela a využívala společenských organizací přímo jako vlastních „převodových pák“ k dosažení cílů. Úpadek orgánů Národní fronty se prohluboval (od roku 1954 bylo vypuštěno slovo „akční“ v názvech výborů), takže v některých regionech došlo i k organizačnímu rozkladu výborů NF. Ty nadále jen organizačně pomáhaly při přípravě voleb (výběr jediné legální kandidátní listiny NF byl ovšem v režii KSČ), organizovaly celostátní oslavy, mobilizovaly síly pro národohospodářské cíle, deklarovaly podporu pro mezinárodněpolitické iniciativy východního bloku a formálně dbaly na kádrový profil funkcionářů nekomunistických stran (faktickou kontrolu prováděla KSČ).

K pokusu o obnovení významu Národní fronty došlo až ve druhé polovině šedesátých let, zejména pak v roce 1968, kdy se diskutovalo o zrušení ústavního principu vedoucí úlohy KSČ, legalizaci opozice a obnovení významu nekomunistických stran a společenských organizací. Došlo k oddělení funkce předsedy ÚV NF od funkce nejvyššího představitele KSČ a v čele Národní fronty stanul 8. dubna 1968 František Kriegel. Pod jeho vedením došlo k oživení práce ústředního výboru NF, který si získal jistý veřejný respekt. František Kriegel byl jediným vrcholným československým politikem, který odmítl schválit okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy ze dne 21. srpna 1968. Po vynucené Kriegelově demisi (2. září 1968) se vydala Národní fronta stejně jako převážná část společnosti cestou „normalizace“. Předsedou ÚV NF se stal dosavadní generální tajemník ÚV NF Evžen Erban. Na celostátní konferenci NF ČSSR 27. ledna 1971 byla schválena nová organizační struktura Národní fronty, odrážející federální uspořádání státu: vedle ÚV NF ČSSR byly zřízeny ÚV NF ČSR a ÚV NF SSR. Na uvedené celostátní konferenci byl schválen dokument „Národní fronta Československé socialistické republiky a hlavní principy její činnosti“, který se stal politicko-organizačním statutem NF (náhradou za obdobný dokument, na němž se pracovalo v období „pražského jara“), jenž si podržel platnost až do provedení společenských změn na konci roku 1989. Národní fronta byla po roce 1969 znovu podřízena komunistické straně. Vnější vyjádřením tohoto faktu se stal návrat nejvyššího představitele KSČ (generálního tajemníka) do funkce předsedy ÚV NF ČSSR v roce 1971 (Gustáv Husák setrval v této funkci až do roku 1988). Národní fronta až do roku 1989 zůstala organizací, plnící především úkoly manifestační (podpora zahraniční politiky východního bloku, manifestace podpory KSČ), mobilizační (plnění národohospodářských a komunálních úkolů) a organizační (zajištění voleb, přičemž o volených kandidátech rozhodovala fakticky KSČ).

Dne 2. dubna 1990 Národní fronta ukončila činnost, když ještě před tím došlo na její půdě k některým zásadním politickým dohodám a došlo pod její hlavičkou k obměně zastupitelských sborů.

Písemnosti ústředních orgánů Národní fronty a jejich zpracování

Písemnosti vzniklé z činnosti ústředních orgánů Národní fronty jsou v Národním archivu uloženy nyní ve třech archivních souborech:

- Národní fronta – ústřední výbor 1945–1968, fyzický rozsah 118,74 bm, celkem 35 registraturních pomůcek, 909 kartonů a 20 balíků.
- Národní fronta ČSSR – ústřední výbor 1969–1989 (1990), fyzický rozsah 126,50 bm, celkem 1 úřední kniha, 946 kartonů a 149 balíků.
- Národní fronta ČSR – ústřední výbor 1969–1989 (1990), fyzický rozsah 169 bm, celkem 34 úředních knih, 1261 kartonů a 116 balíků.

O ukládání a třídění písemností v registratuře ÚV NF po roce 1948 nemáme mnoho informací. Písemnosti byly ukládány podle organizační struktury původce ve dvou základních skupinách (písemnosti volených orgánů – zápisy a podklady a administrativní písemnosti jednotlivých komisí a oddělení Ú(A)V NF). Do Státního ústředního archivu v Praze (dnes Národní archiv) začaly být tyto písemnosti přejímány v roce 1960. Již v roce 1962 byl vyhotoven inventář k převzaté části fondu, který podchycoval předané archiválie z let 1948–1955 (Věra Helešicová, Ústřední akční výbor Národní fronty 1948–1955, inventář SÚA, Praha 1962, 26 s.). V inventáři byly podchyceny veškeré v té době převzaté písemnosti, zpracovatelka respektovala původní uspořádání písemností dle organizační struktury původce a dále dle věcného hlediska. Písemnosti z uvedeného období však byly převzaty pouze částečně, prakticky jen písemnosti Komise pro koordinaci oslav a akcí, Oddělení organizačně-instruktážního a Oddělení masových organizací. Větší část písemností (např. veškeré zápisy volených orgánů, korespondence sekretariátu, písemnosti osobního oddělení, sociálně-politické komise, tiskové komise, ekonomického oddělení a komise pro očistu veřejného života) byly ponechány ve spisovně Ú(A)V NF. Výsledný inventář přesto podchytil množství důležitých a zajímavých pramenů, které se dodnes těší velkému zájmu badatelů.

Struktura inventáře:

- Komise pro koordinaci oslav: oslavy organizované NF (výročí Února 1948, májové oslavy, Den československé armády, Den znárodnění, výročí VŘSR, narozeniny J. V. Stalina a K. Gottwalda, Den československo-sovětského přátelství, Mezinárodní den žen, Mezinárodní den dětí), kart. 1-31.
- Církevní komise, Katolická akce, kart. 32-39.
- Zemědělská komise: budování JZD, rolnický delegát, adaptace kravínů, sběr surovin, kart. 40-43.
- Komise pro národní výbory: reorganizace NV, průzkumy lidové správy, soutěže NV, kart. 44-50.
- Oddělení akcí: sbírka na pomoc korejskému lidu, spartakiáda, budovatelské akce, rezoluce, kart. 51-67.
- Oddělení masových organizací: Rada žen, Výbor československých žen, Svaz československo-sovětského přátelství, Svaz československé mládeže, Ústřední rada odborů, Revoluční odborové hnutí, Svaz protifašistických bojovníků, Jednotný svaz československých zemědělců, Ústřední rada družstev, Československý svaz požární ochrany, Československý červený kříž, kart. 68-75.
- Sokolská komise, kart. 76-80.
- Vznik akčních výborů NF, kart. 81-92.
- Organizační záležitosti Ústředního akčního výboru NF a jednotlivých oddělení, sbor instruktorů, kart. 92-115.
- Ústřední škola ÚAV NF, kart. 115-118.
- Návrhy Ústavy, kart. 119-123.

- Agitace, kart. 124-125.
- Zprávy krajských akčních výborů NF (Praha, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Jihlava, Brno, Olomouc, Gottwaldov, Ostrava), kart. 126-175.

V 70. a začátkem 80. let byly předávány do Státního ústředního archivu další písemnosti Ú(A)V NF z let 1948–1968, opět řazené dle jeho organizační struktury a dále dle věcných hledisek. V roce 1982 bylo na půdě SÚA přistoupeno ke kompletaci a konečnému zpracování písemností Ústředního (akčního) výboru Národní fronty z let 1948–1968. Zpracovatelka fondu Alena Nosková postupně vytvořila inventář ve formě kartotéky, který však z časových a dalších důvodů nebyl doveden do stadia definitivní archivní pomůcky. Po roce 1989 při převzetí veškeré spisové agendy ÚV NF byly navíc (byť v omezeném rozsahu) převzaty další písemnosti z období před rokem 1968. Zpracované písemnosti byly využity v 80. letech pro některé faksimilové edice Státního ústředního archivu.

V roce 2007 bylo v Národním archivu zahájeno definitivní zpracování písemností ústředních orgánů Národní fronty z období (1945) 1948–1968 (celkem 78 bm, 650 kartonů). Úsilím zpracovatelů je alespoň částečně zpřístupnit fondy společenských organizací po roce 1945, o které jeví badatelská veřejnost značný zájem.

Při zpracování fondu je počítáno se zachováním původní struktury. Fond bude mít následující strukturu:

A. Registraturní pomůcky

- Podací protokoly sekretariátu ÚV NF
- Podací protokoly politického oddělení
- Podací protokoly organizačního oddělení
- Podací protokoly instruktážního oddělení
- Podací protokoly kulturně-propagačního oddělení
- Podací protokoly oddělení masových organizací
- Podací protokoly ekonomického oddělení

B. Spisy

- Ustavení ÚAV NF 1948
- Záписы ze schůzí předsednictva 1948–1968
- Záписы ze schůzí rozšířeného předsednictva 1950–1958
- Záписы z plenárních zasedání 1949–1968
- Konference NF
- Předsednictvo ÚV NF
 - Korespondence s orgány KSČ
 - Organizačně-politické záležitosti
- Sekretariát ÚV NF
 - Porady sekretariátu
 - Oběžníky
 - Korespondence s ústředními úřady
 - Legislativní návrhy
 - Vyznamenání a čestná uznání
 - Informace o činnosti ÚV SNF
- Kádrové a osobní oddělení
- Kulturní (církevní) oddělení
- Sociálně-politická komise
- Tisková komise

- Komise pro očistu veřejného života
 - Subkomise pro očistu mezi lékaři
 - Subkomise pro očistu mezi advokáty a notáři
 - Subkomise pro očistu mezi zemědělci
 - Subkomise pro očistu mezi živnostníky a národními správci
 - Subkomise pro očistu mezi soukromými zemědělci
 - Subkomise pro očistu mezi veřejnými zaměstnanci
- Oddělení organizačně-instruktážní
- Oddělení akcí
 - Komise pro koordinaci oslav a akcí
 - Akce (jednotlivě)
 - Delegace
 - Volby
- Oddělení masových organizací
 - Společenské organizace (jednotlivě)
 - Politické strany (ČSL, ČSS)
 - Oddělení ekonomické
 - ZO ROH ÚV NF

Jednotlivá oddělení ÚV NF jsou řazena podle doby svého vzniku, resp. podle dochovaných písemností. Dokončením zpracování této dílčí části bude zároveň celkově zpracován archivní soubor Národní fronta – ústřední výbor 1945–1968. U zápisů ze schůzí volených orgánů budou rozepsány jednotlivé body jednání, aby byla vytvořena kvalitnější informační báze pro uživatele.

Od poloviny 80. let dochází rovněž pravidelně k předávání písemností Ústředního výboru NF ČSR i nově vzniklého federálního Ústředního výboru NF ČSSR. V případě ÚV NF ČSR věnoval původce svým písemnostem relativně důkladnou péči. Dne 14. dubna 1986 byl na schůzi sekretariátu ÚV NF ČSR projednán materiál Informace o stavu archivování písemností ÚV NF ČSR k 30. 3. 1986. Jednotlivým vedoucím bylo uloženo „zabezpečit předání písemností z roku 1985 a předchozích let do archivu ÚV NF ČSR do 30. 10. 1986“. Zároveň je upřesněno, že do spisovny byly ukládány písemnosti z kanceláře místopředsedy, odboru kádrové a personální práce, kontrolního odboru, politicko-organizačního oddělení, zprávy KV NF a MěV NF a zprávy členských organizací (Český svaz žen, Český ústřední výbor Socialistického svazu mládeže, Český ústřední výbor Svazu československo-sovětského přátelství, Český ústřední výbor Československého červeného kříže, Český ústřední výbor Svazu protifašistických bojovníků, Svaz požární ochrany ČSR, Český svaz výrobních družstev, Český svaz bytových družstev, Svaz invalidů ČSR, Svaz českých filatelistů, Kulturní sdružení občanů německé národnosti, Polský svaz kulturně osvětový, Česká rada vědecko-technické společnosti, Socialistická akademie ČSR, Český svaz novinářů, Český svaz chovatelů, Český myslivecký svaz, Český zahrádkářský svaz, Český rybářský svaz, Český svaz včelařů). Předávání písemností do spisovny bylo pravidelně kontrolováno a zároveň byly tyto písemnosti v pravidelných intervalech předávány do Státního ústředního archivu. Tak v roce 1984 převzal SÚA zprávy členských organizací NF z let 1968–1974 včetně těch, které zanikly nebo nebyly do Národní fronty přijaty (Vesnička SOS, Komise pro občanská a lidská práva, Český filumenistický svaz, Sdružení inženýrů ekonomů, Automotoklub, Český komitét pro vědecké řízení), v roce 1988 byly převzaty písemnosti ÚV NF z let 1969–1978. Další prohlídka spisovny ÚV NF byla učiněna 18. 12. 1989, kdy bylo konstatováno úplné dochování písemností ÚV NF, které byly poté Státnímu ústřednímu archivu předány v roce 1990 v souvislosti s likvidací ÚV NF.

Komplikovanější byl osud písemností Ústředního výboru Národní fronty ČSSR. I zde vykonával Státní ústřední archiv v Praze předarchivní péči, od roku 1983 bylo zahájeno rovněž přejímání jeho písemností (v roce 1988 byly přežaty písemnosti do roku 1977). Po roce 1989 však došlo k několikerému stěhování spisovny ÚV NF ČSSR, v roce 1990 se podařilo dosáhnout jejího předání do SÚA v rozsahu 379 kartonů z let 1978–1989.

Zpracování písemností ÚV NF ČSR a ÚV NF ČSSR je úkolem Národního archivu pro příští léta. Jedná se o jeho kmenové fondy, které se jistě budou těšit značnému badatelskému zájmu.

Jiří Křest'an – Jan Kahuda

I/1-ptch

Z á p i s

z porady představitelů politických stran, zájmových a odbojových organizací, jakož i význačných osobností veřejného života, konané dne 23. února 1948 v Obecním domě v Praze.

Schůzi zahájil v 19.45 hod. poslanec Antonín Z á p o t o c k ý.

Vážení přítomní, dámy a pánové,

mám za úkol jménem svolatelů osvětliti příčiny svolání dnešní porady. Není žádnou tajností, že jsme se ocitli v těžké politické krizi a je nebezpečí, že by krise mohla přejíti v katastrofu.

Sjezd našich závodních rad jednal o možnostech zadržení a odstranění těžkostí a mezi jinými uložil naší Ústřední radě odborů, aby se pokusila uvést u nás věci, které byly posledními krisovými událostmi rozkolísány do správného poměru. My v důležitém usnesení sjezdu se toho úkolu ujímáme.

Vcházím z přesvědčení, že naše dosavadní Národní fronta politických stran, pomocí které byly u nás řízeny všechny státní, vládní a veřejné záležitosti, se v poslední době rozkolísala a demisi jedné části zástupců politických stran ve vládě se úplně položila. Není nikomu tajno, že v posledních týdnech ocitl se náš politický i vládní život v těžkých obtížích, že nebylo žádné skutečně pospolitě práce, že nebylo ani děl-nosti a v d sledku toho celá řada programových záležitostí, které byly vytčeny, zůstávala neuskutečněna.

Tento politický stav působil i na náš hospodářský život. Do výroby byl zanášen neklid. Dělníci v továrnách místo práce diskutovali a tyto, mohu říci i neděle trvající diskuse nemůžeme potřebovat. Každá ztracená pracovní hodina v této situaci nás oddaluje od splnění cílů, které jsme si vytyčili. Potřebujeme naprostý klid a naprostý mír. Potřebujeme, aby se lidé opravdu zajímali o práci. Ještě jsme ani zdaleka nenahradili všechny škody, které nám způsobila válka, které nám způsobila okupace a tím méně jsme mohli nahradit škody, které nám způsobila poslední neúroda, jež nás postihla.

My Revoluční odborové hnutí, jsme se zavázali všem pracujícím a celému národu, že se budeme snažit vytvořit v naší výrobě zemědělské i pr myslové takovou situaci, abychom opravdu všechny těžkosti, které jsou na nás nanесeny, opravdu překonali. Slíbili jsme všem pracujícím a celému národu, že je uvedem do lepší budoucnosti, že zvýšíme natrvalo

...tíme životní úroveň všech, nejen jednotlivců. Byli jsme si hned
...začátku vědomi toho, že chceme-li tuto zvýšenou životní úroveň
pro celý národ zajistiti, že nemůžeme zůstat na tom stupni nedostateč-
né produktivity, kterou naše výroba až doposud měla.

K zvýšené životní a existenční úrovni všech musíme dojít řádně
racionalisovanou, plánovanou a na nejvyšší stupeň postavenou výrobu,
která by nám opravdu dávala tolik výrobků a tolik hmotných statků, abychom
zajistili všem, nejen pracujícím ve výrobě, ale i ve státní a veřejné
službě na poli kulturním i uměleckém, šťastnou budoucnost.

Posledními událostmi byla tato naše cesta k lepší budoucnosti zatara-
sena. Celé týdny a snad i celé měsíce zmlátili jsme se na jednom místě,
přestali jsme plout dopředu. Musíme si jasně uvědomit, že kdyby se tento
stav prodlužoval, mohli bychom nakonec dojít k zhroucení svobody a na-
dějí. My jednotné odnořové hnutí, ukazali bychom se jako věrolomci,
kteří dávají sliby, vyzadovali od pracujících často proti jejich vůli
zdržovali od podání požadavků a od bojů za ně. S určitostí tvrdíme,
že nebyť u nás jednotného odborového hnutí, bylo by u nás již dávno
hospodářské boje stávkou a rozvrat, jako v jiných státech kolem nás.
Nemůžeme říci, že jsme existenční úroveň všech našich pracujících
a všeho lidu upravili tak, aby nebylo příčin ke stížnostem.
Nemůžeme tvrdit, že naše životní úroveň je na takovém stupni, aby každý
se mohl cítit spokojen.

U nás je nastřádáno příliš mnoho nespokojenosti a sociálních křivd.
Jednotná odborová organizace si postavila za úkol odstranit tyto křivdy
a nespokojenost tím způsobem, že zvýšíme naši výrobu, produktivitu
naší práce, že zvýšíme výkon našich dělníků, že rozmnožíme národní
důchod. Dokud nesplníme tyto sliby a úkoly, nemůžeme splnit ani
oprávněné požadavky. Musíme je odmítat, zdržovat a dokazovat, že není
možno odstranit okamžitě všechny křivdy, které se nastřádaly za de-
setiletí. A když jsme v poslední době utrpěli neúrodu, naše obtíže
se zvětšily. Mnozí spekulovali na to, že s oprávněnou nespokojeností
která zde vzniká, bude možno dojít k rozvratu a v kalných vodách
lovit ty staré síly, které u nás byly odsunuty nazad a kterým byla
vzata s rukou možnost rozhodovat u nás o politických a hospodářských
záležitostech. Tyto věci ve spojení s událostmi, zasahování různých
reakčních, kapitalistických, zahraničních živlů se rozrostly u nás
ve vleklou politickou krizi a hrozily zavésti nás i do hospodářské krise.
Poslední rozpory, které se v této věci ukázaly ve vládě, vedly k tomu,
že nám řada politických stran a jejich zástupců, kteří až doposud
nesli zodpovědnost za politický vývoj u nás, podali demisi a z vlády

vystoupili. Vystoupili v těžké chvíli, kdy bylo nebezpečí, že bude vyvo-
lána nejen krize, ale i panika.

Nyní se jedná o to, jak se z této krize dostat. Mnozí staví otázku,
kdo dal jednotnému odborovému hnutí mandát k tomu, aby se ujímalo jed-
nání o této věci. Docela otevřeně jsme na to odpověděli: nebudeme disku-
tovat o této otázce. Nezáleží na tom, kdo nám dal mandát. Byla by to
nevhodná otázka k neplodné diskusi.

Když je loď v nebezpečí, neptá se nikdo, zda ten, kdo spěje na pomoc
a odvažuje pramici, má převoznickou koncesi /potlesk/ Naše státní loď
je opravdu v nebezpečí. Narazila i uvázla. Z neúrody vznikly u nás nesná-
ze. A když je někdy nouze, bývají i spory. Naše státní loď, když ne
úplně svorně a s určitými vadami, alespon částečně zabránila potáčení
se. V poslední době narazila však na úskalí. Jakmile narazila část
veslařů v kritickém okamžiku odhodila vesla, natáhla ruku a žádala
výpalné.

Nemůžeme diskutovat s těmi, kteří vesla odhodili a krisi zapříči-
nili. Obávám se, že dávat jim je znovu do rukou, bylo by to nejhlou-
pější, co bychom mohli učinit.

Místo rozkolnických koncesionářů hledáme schopné demokratické síly,
které by ty cíle, které jsme si vytkli, splnily, naši státní loď
z úskalí oprostily a do potřebných vod zase zavedly.

31

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR N F.	
Došlo	2. IX. 1968
Čj.	8.874 Přílohy
Vřizeno	

Předsednictvu ústředního výboru
Národní fronty

P r a h a

Po dohodě s předsednictvem ÚV KSČ a se schválením pléna ÚV KSČ prosím, aby mě předsednictvo ústředního výboru NF uvolnilo z funkce předsedy ústředního výboru Národní fronty.

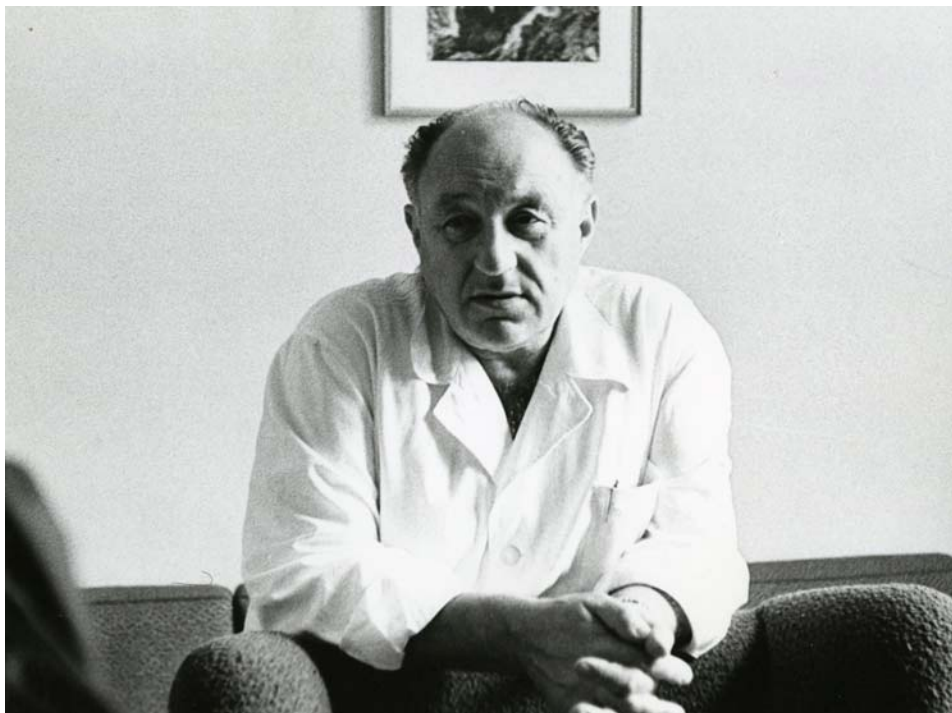
Dovolte mi při této příležitosti poděkovat všem funkcionářům ústředního výboru Národní fronty za spolupráci v době mého působení ve funkci předsedy ústředního výboru NF a současně prosím, aby byl vysloven dík za spolupráci všem pracovníkům Národní fronty v ústředí, v krajích a okresech.

MUDr. František Kriegel

Kriegel

Praha 2. září 1968

Rezignace Františka Kriegla na funkci předsedy Ústředního výboru Národní fronty, 2. 9. 1968 (NA, ÚV NF, zápis ze schůze PÚV NF 2. 9. 1968, kart. 10)

František Kriegel (*NA, Sbírka Rok 1968, sign. 254/624/4*)

Evžen Erban (*NA, Erban Evžen, JUDr., kart. 33*)

Kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky (zpráva o fondu)

V roce 2008 bylo v Národním archivu dokončeno pořádání fondu Kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky. Spisový materiál v něm uložený představuje i přes svou velkou torzovitost důležitý pramen pro studium vnitřní struktury Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ), zejména pak jeho ideologických oddělení v prvním období tzv. „normalizace“. Dále dokumentuje kariérní vzestup tehdejšího šéfredaktora Rudého práva Oldřicha Švestky, který se postupem času stal jedním z nejvýše postavených komunistických funkcionářů.

Oldřich Švestka

Oldřich Švestka se narodil 24. 3. 1922 v Pozorce, okr. Teplice. V letech 1928–1938 absolvoval základní školní vzdělání a studium na Obchodní akademii v Lounech, které zakončil maturitní zkouškou. V letech 1938–1942 pracoval jako dělník v Havlíčkově Brodě u firmy RICO vyrábějící vat a obvazové zboží a u firmy na výrobu plechových obalů a plakátů Černý a syn v Lenešicích u Loun. Od roku 1942 do r. 1945 byl úředníkem Okresní hospodářské záložny a družstva Sativa v Havlíčkově Brodě.

Do Komunistické strany Československa vstoupil 1. 6. 1945. Stal se nejprve redaktorem Rudého práva, v roce 1951 pak zástupcem hlavního redaktora a 7. 10. 1958 byl jmenován hlavním redaktorem tohoto deníku.² V letech 1958–1962 byl kandidátem a od roku 1962 členem Ústředního výboru KSČ. Jeho politický postoj a smýšlení v první polovině r. 1968 jednoznačně charakterizuje skutečnost, že byl jedním z pěti signatářů tzv. zvacího dopisu, který měl ospravedlnit vstup cizích vojsk na naše území. Jeho kariérní postup v průběhu roku 1968 a hlavně po okupaci Československa plně odráží vnitřní vývoj celé KSČ, který je pro počáteční období tzv. normalizace charakteristický především svou dynamikou a složitostí.

Již 5. 4. 1968 byl Švestka plénem ÚV KSČ schválen za člena předsednictva ústředního výboru.³ Tím byl do 31. 8. 1968, kdy byl uvolněn z předsednictva i z funkce hlavního redaktora Rudého práva a následně ustanoven šéfredaktorem stranického týdeníku Tribuna.⁴ Plénem ÚV KSČ ho 26. 9. 1969 schválilo jako člena Byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích.⁵ Když na plénu v lednu 1970 rezignoval Jaroslav Kozel⁶ na funkci tajemníka byra odpovědného za práci oddělení ideologického, oddělení kultury a oddělení školství a vědy, byl Oldřich Švestka rozhodnutím byra z 5. 2. 1970 prozatímně pověřen řízením těchto oddělení, což vykonával až do zrušení byra v lednu 1971.⁷ V březnu 1970 byl Oldřich Švestka schválen jako řádný tajemník byra a současně bylo doporučeno, aby setrval ve funkci šéfredaktora Tribuny.⁸ Švestka byl též 26. 5. 1970 ustanoven předsedou školské komise při byru ÚV KSČ. Ta byla zřízena na počátku dubna 1970 formálně jako poradní orgán především pro problematiku stranické práce, ve skutečnosti se jednalo o projev

² Národní archiv (dále NA), f. KSČ – Ústřední výbor 1945–1989 (dále KSČ–ÚV) – politické byro, arch. j. 261, bod 17, sv. 190.

³ NA, f. KSČ–ÚV – zasedání, arch. j. 121, bod 21, sv. 176.

⁴ Tamtéž, arch. j. 124, bod 10, sv. 191.

⁵ NA, f. KSČ–ÚV – předsednictvo, arch. j. 172, bod 12, sv. 104.

⁶ Spisový materiál vzniklý z činnosti tajemníka J. Kozla byl uspořádán a inventarizován v roce 1972, viz Jaroslav Kozel 1968–1970. Inventář. Zprac. Romana Sagačová a František Štěpán. Praha, Archiv ÚV KSČ 1972.

⁷ Organizační struktura aparátu byra ÚV KSČ vycházela ze struktury stranického aparátu ÚV KSČ. Stranický aparát nebo též aparát ÚV KSČ byl dobový termín pro souhrnné pojmenování oddělení ÚV KSČ. Práci stranického aparátu řídily a kontrolovaly příslušné stranické orgány, tzn. předsednictvo, sekretariát a tajemníci. Vnitřní činnost oddělení řídili vedoucí oddělení a odpovídali za ni příslušnému tajemníku, sekretariátu a předsednictvu. Ostatní vedoucí pracovníci (vedoucí odborů) řídili jim svěřený odbor a odpovídali za jeho činnost vedoucímu oddělení, případně tajemníku podle struktury aparátu.

⁸ NA, f. KSČ–ÚV – předsednictvo, arch. j. 195, bod 22, sv. 121.

tzv. konsolidačních snah na vysokých školách. Předsednictvo ÚV KSČ podalo 7. 12. 1970 návrh na uvolnění Oldřicha Švestky z funkce tajemníka byra a na jeho následné zvolení tajemníkem ÚV KSČ a členem sekretariátu ÚV KSČ.⁹ V souvislosti se zvolením do nové funkce byl Oldřich Švestka na počátku ledna 1971 uvolněn byrem ÚV KSČ z funkce šéfredaktora Tribuny, v níž ho nahradil jeho dosavadní zástupce Karel Sršeň.¹⁰

Přesné určení činnosti Oldřicha Švestky od ledna 1971 do dubna 1972 je poměrně složité. Předsednictvo ÚV KSČ jej 23. 4. 1971 schválilo za člena komise pověřené přípravou návrhu na ukončení práce tzv. rehabilitační komise. Poté byl květnovým plénem potvrzen ve funkcích tajemníka ÚV KSČ a člena sekretariátu ÚV KSČ a na říjnovém plénu 21. 10. 1971 schválen za kandidáta na poslance Sněmovny lidu Federálního shromáždění ČSSR.¹¹ Od ledna 1971 byl Oldřich Švestka jako tajemník ÚV KSČ s velkou pravděpodobností pověřen řízením oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ. Lze tak ovšem usuzovat pouze na základě torzovitě dochované korespondence mezi ním a vedoucím oddělení PhDr. Vladimírem Divišem¹² nebo jeho zástupkyní PhDr. Milenou Balašovou.¹³ Přímé doklady o Švestkově pověření řízením tohoto či jiných oddělení ÚV KSČ v tomto období však nebyly nalezeny. Dne 10. 3. 1972 mu předsednictvo ÚV KSČ uložilo zabezpečit a řídit práci operativní komise pro řízení ekonomické propagandy a agitace.

Od 8. 4. 1972 řídil Oldřich Švestka ve funkci tajemníka přímo (tzn. bez vedoucího oddělení) oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ.¹⁴ Sekretariát ÚV KSČ projednal 5. 12. 1972 návrh nové systemizace stranického aparátu a souhlasil mimo jiné se sloučením stávajících oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích a oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ.¹⁵ Předsednictvo ÚV KSČ na své schůzi 15. 12. 1972 sloučení obou oddělení potvrdilo a vedoucím nového oddělení ustanovilo Vasilu Bejdu.¹⁶ Řízením oddělení byl i nadále pověřen Oldřich Švestka.¹⁷ Ten vedl rozšířené oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ do srpna 1975, kdy byl v souvislosti se žádostí Miroslava Moce o uvolnění z funkce hlavního redaktora Rudého práva pověřen od 1. 9. 1975 výkonem této funkce.¹⁸ Současně byl předsednictvem ÚV KSČ uvolněn z funkce tajemníka.¹⁹ Hlavním redaktorem Rudého práva byl Oldřich Švestka až do své předčasné smrti 8. 6. 1983.²⁰

⁹ Tamtéž, arch. j. 225, bod 9, sv. 147. Návrh byl schválen prosincovým plénem konaným ve dnech 10. – 11. 12. 1970. NA, f. KSČ–ÚV – zasedání, arch. j. 134, bod 10, sv. 218.

¹⁰ NA, f. KSČ–ÚV – Byro ÚV KSČ 1968–1971, arch. j. 68, bod 15, sv. 43.

¹¹ NA, f. KSČ–ÚV – zasedání, arch. j. 140, bod 8, sv. 230.

¹² NA, f. KSČ–ÚV – předsednictvo, arch. j. 38, bod 18, sv. 37. PhDr. Vladimír Diviš pracoval do r. 1969 v různých funkcích v Československé lidové armádě, např. jako pracovník oddělení propagandy na Hlavní vojenské politické správě v Praze nebo šéfredaktor časopisu Lidová armáda. Po odvolání z funkce vedoucího oddělení v dubnu 1972 byl zařazen do funkce prvního náměstka ústředního ředitele Československé televize, v únoru 1976 byl pověřen řízením ústřední redakce politického zpravodajství a publicistiky ČST, od května 1981 působil jako redaktor Rudého práva a od července téhož roku jako stálý zahraniční zpravodaj Rudého práva v Moskvě.

¹³ Tamtéž, arch. j. 38, bod 18, sv. 37. Doc. PhDr. Milena Balašová působila v letech 1949–1968 jako redaktorka Československého rozhlasu a v letech 1969–1971 jako šéfredaktorka Světa socialismu. Po odvolání z funkce zástupce vedoucího oddělení v dubnu 1972 byla zařazena do funkce náměstkyně ústředního ředitele ČST a od března 1980 schválena do funkce generální tajemnice mezinárodní rozhlasové a televizní organizace OIRT.

¹⁴ Tamtéž, arch. j. 38, bod 18, sv. 37.

¹⁵ NA, f. KSČ–ÚV – sekretariát, arch. j. 59, bod 17, sv. 37.

¹⁶ Doc. JUDr. Vasil Bejda, CSc. pracoval do dubna 1972 v různých funkcích na ÚV KSS, 8. 4. 1972 byl schválen do funkce vedoucího oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Zde vystřídal RSDr. Ladislava Novotného, CSc., který oddělení řídil od r. 1969. Ladislav Novotný byl přeřazen na místo ředitele Ústavu marxismu-leninismu a zároveň šéfredaktora Nové mysli.

¹⁷ NA, f. KSČ–ÚV – předsednictvo, arch. j. 62, bod 3, sv. 64.

¹⁸ Tamtéž, arch. j. 167, bod 27, sv. 165.

¹⁹ Tamtéž, arch. j. 172, bod 3, sv. 169.

²⁰ Československá encyklopedie. Praha 1986, str. 97.

Za svou stranickou činnost obdržel během svého života několik vyznamenání: Řád práce (1970), Řád republiky (1972), Řád Vítězného února (1973) a Řád Klementa Gottwalda (1982).²¹

Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích

Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, jehož členem byl Oldřich Švestka od 26. 9. 1969, vzniklo 16. 11. 1968 na základě usnesení pléna ÚV KSČ.²² Mělo obdobné postavení jako ÚV KSS na Slovensku. Jeho hlavním úkolem bylo na přechodnou dobu, tzn. do svolání řádného XIV. sjezdu KSČ, řídit stranickou práci v českých zemích.

Personální složení byra se v letech 1968–1971 několikrát změnilo.²³ Tvořilo jej kolegium 9 – 13 členů, volené plénem ÚV KSČ. Kolegium navrhovalo ze svého středu tajemníky (zpravidla čtyři), kteří byli rovněž voleni plénem ÚV KSČ. V čele byra stál předseda, který řídil jeho činnost, koordinoval práci jednotlivých tajemníků byra a odpovídal za styk s orgány ÚV KSČ. Ve funkci předsedy byra se během tří let jeho existence vystřídali Lubomír Štrougal (listopad 1968 – leden 1970) a Josef Kempný (únor 1970 – květen 1971). Předseda a tajemníci byra byli odpovědní za činnost jeho jednotlivých oddělení.

Byro projednalo prozatímní strukturu svého aparátu již na své první schůzi 2. 12. 1968. Postupně bylo vytvořeno 9 samostatných oddělení: politickoorganizační; státních orgánů a společenských organizací; ideologické; školství a vědy; kulturně politické; ekonomické; průmyslu, obchodu a služeb; zemědělské a sekretariát předsedy byra. Oddělení se pak dále členila na odbory. V čele oddělení stáli jejich vedoucí, kteří byli podřízeni určeným tajemníkům byra.²⁴ Při velice častých organizačních změnách ve struktuře aparátu byra docházelo rovněž k tomu, že oddělení fakticky vedl některý z tajemníků nebo přímo předseda byra.

Předsednictvo ÚV KSČ souhlasilo 17. 11. 1970 v souvislosti s upevněním jednotného řízení komunistické strany se sloučením aparátu byra s aparátem ÚV KSČ a následně rozhodlo 8. 1. 1971 o sloučení obou aparátů v jeden celek s účinností od 11. 1. 1971.²⁵ Tím byl zrušen aparát byra a jeho povinnosti přešly na příslušná oddělení ÚV KSČ. Návrh na ukončení činnosti byra byl 11. 5. 1971 schválen byrem, 18. 5. 1971 předsednictvem ÚV KSČ předložen květnovému plénu a následující den schválen.²⁶ Tím byla činnost byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích ukončena.

Oddělení ÚV KSČ řídící oblast propagandy a agitace

Předsednictvo ÚV KSČ schválilo 25. 2. 1969 návrh systemizace aparátu ÚV KSČ v podobě, v jaké jej předložil A. Dubček.²⁷ Jednou z hlavních změn, které nová systemizace přinášela, bylo sloučení dosavadních oddělení školství a vědy a oddělení kultury v jedno oddělení školství, vědy a kultury. Z nově vzniklého oddělení byl vyčleněn jeden z jeho odborů a povýšen na samostatné oddělení, které dostalo název oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ.

²¹ Tamtéž.

²² Spisový materiál byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích byl uspořádán a inventarizován v letech 1971–1972, viz Byro ÚV KSČ 1968–1971. Inventář. Zprac. Romana Sagačová a František Štěpán. Praha, Archiv ÚV KSČ 1972.

²³ Viz úvod k inventáři Byro ÚV KSČ 1968–1971, c. d., s. 5–6.

²⁴ Tamtéž, s. 11–12.

²⁵ NA, f. KSČ–ÚV – předsednictvo, arch. j. 228, bod 20, sv. 148.

²⁶ Tamtéž, arch. j. 245, bod 3, sv. 166.

²⁷ Tamtéž, arch. j. 148, bod 11, sv. 90.

Organizační struktura oddělení s počtem pracovníků:

Vedoucí oddělení	1
Zástupce vedoucího oddělení	1
Pomocník vedoucího oddělení	1
Administrativní pracovníce	1

Politické pracovníci

Oblast hromadných sdělovacích prostředků řízených federální vládou	1
Oblast stranického tisku s celostátní působností	3
Oblast tisku vydávaného organizacemi Národní fronty	1
Oblast analýzy činnosti a působení a příprava nové organizace hromadných sdělovacích prostředků	3

Celkem bylo systemizováno 11 politických a 1 administrativní pracovník.

Základním úkolem oddělení bylo pravidelné informování aktivu šéfredaktorů o politice strany a jejich seznamování s usneseními jednotlivých složek ÚV KSČ, pravidelný styk s Ústředím československých novinářů a s ministrem – předsedou Vládního výboru pro tisk a informace při federální vládě ČSSR, dohled nad stranickým tiskem (např. Rudé právo, Politika, Život strany, Tribuna, Hospodářské noviny aj.), rozvíjení politické činnosti v zahraničním vysílání Československého rozhlasu, ČTK, Československé televizi, československých propagačních časopisech určených pro zahraničí atd., ovlivňování tisku vydávaného organizacemi Národní fronty a analýza činnosti a působení hromadných sdělovacích prostředků a příprava podkladů pro jejich ovlivňování v souladu s politikou KSČ.

Vedoucím oddělení byl ustanoven PhDr. Vladimír Diviš a jeho zástupcem Ludovít Schulz.²⁸ V březnu 1971 byla dalším zástupcem vedoucího oddělení ustanovena doc. PhDr. Milena Balašová. Přijetí usnesení předsednictva ÚV KSČ z 8. 4. 1972 o kádrových změnách na ideologickém úseku KSČ znamenalo podstatnou změnu jak ve vedení, tak ve vnitřní struktuře oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ.²⁹ Dosavadní vedení ve složení V. Diviš, L. Schulz a M. Balašová bylo odvoláno a oddělení dočasně přímo řídil tajemník ÚV KSČ Oldřich Švestka, protože nový vedoucí zatím nebyl ustanoven. Jeho zástupci se stali Ing. Antonín Zázvorka³⁰ a RSDr. Karel Hradecký.³¹ Jako každý tajemník ÚV KSČ měl i Oldřich Švestka svůj sekretariát,³² který tvořil jeho pomocník Bohumil Plundra³³ a dvě administrativní pracovníce.

²⁸ Ludovít Schulz byl do dubna 1969 redaktor Rudého práva. Po uvolnění z funkce zástupce vedoucího oddělení v dubnu 1972 působil jako politický pracovník oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, v dubnu 1973 odešel do invalidního důchodu.

²⁹ NA, f. KSČ–ÚV – předsednictvo, arch. j. 38, bod 18, sv. 37.

³⁰ Ing. Antonín Zázvorka byl do r. 1968 redaktor a šéfredaktor deníku Práce, v letech 1968–1970 pracovník sekretariátu předsednictva Ústřední rady odborů a od 1970 zástupce šéfredaktora Týdeníku aktualit.

³¹ RSDr. Karel Hradecký pracoval do r. 1968 v různých funkcích na ÚV KSS, v letech 1969–1971 byl vedoucí odboru kontroly Státního úřadu pro tisk a informace a od r. 1971 náměstek ústředního ředitele ČTK.

³² Činnost sekretariátu O. Švestky lze zmapovat pouze na podkladě zachovaného spisového materiálu. Veškerá korespondence byla předkládána přímo Švestkovi, který ji po přečtení opatřil rukopisnými poznámkami o způsobu vyřízení. Část vyřizoval osobně, část delegoval podle věcné příslušnosti pracovníkům oddělení. Ti danou záležitost přímo vyřídili nebo navrhli způsob vyřízení, který byl předložen Švestkovi ke schválení a poté odeslán. O důležitých rozhodnutích informoval O. Švestka G. Husáka, V. Biřáka, L. Štrougala a M. Jakeše.

³³ Bohumil Plundra se stal pomocníkem O. Švestky v r. 1969 v době jeho působení ve funkci tajemníka byra ÚV KSČ, v roce 1971 se stal pomocníkem tajemníka ÚV KSČ a pomocníkem O. Švestky zůstal i po jeho odchodu

Rovněž vnitřní struktura oddělení se od dubna 1972 velmi výrazně změnila. Byly vytvořeny dva hlavní odbory: odbor tisku v čele s Ing. A. Zázvorkou a odbor státních sdělovacích prostředků, který řídil RSDr. K. Hradecký. Systemizováno zůstalo i nadále 12 pracovníků.

Struktura oddělení v období duben – prosinec 1972:

Odbor tisku

Zástupce vedoucího oddělení

Samostatný referent pro vydavatelství, stranické a centrální deníky, publicitu z veřejných vystoupení stranických činitelů, stranických a vládních návštěv a tiskové tajemníky ministerstev mimo ministerstvo zahraničních věcí

Samostatný referent pro týdeníky, časopisy a magazíny, PNS a zároveň konzultant pro kulturně politické rubriky

Samostatný referent pro krajský tisk, okresní a závodní noviny, krajské a okresní tiskové komise a styk s tiskovými pracovníky krajských výborů KSČ

Konzultant pro ekonomickou problematiku

Kádrové záležitosti

Odbor státních sdělovacích prostředků

Zástupce vedoucího oddělení

Samostatný referent pro Československou tiskovou kancelář, Český úřad pro tisk a informace, Československý svaz novinářů a Mezinárodní organizaci novinářů

Samostatný referent pro rozhlas

Samostatný referent pro televizi

Konzultant pro mezinárodně politickou problematiku, ofenzivní propaganda do zahraničí, kontrapropaganda, zahraniční korespondenti, tiskový odbor ministerstva zahraničních věcí

Kádrové záležitosti

Poslední změna vnitřní struktury i vedení oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ během působení O. Švestky ve funkci tajemníka ÚV KSČ proběhla v prosinci 1972. Sekretariát ÚV KSČ projednal 5. 12. 1972 návrh nové systemizace aparátu stranických orgánů³⁴ a předložil jej k projednání a schválení předsednictvu ÚV KSČ. To návrh ještě jednou projednalo a na své schůzi 15. 12. 1972 přijalo usnesení, jímž se schvaloval návrh zásad postavení, zaměření práce, organizačního uspořádání a systemizace aparátu stranických orgánů.³⁵ Rozpracování návrhu do funkční náplně práce jednotlivých oddělení ÚV KSČ spolu s úpravou platů pracovníků bylo záležitostí následujících měsíců.³⁶

Přijetí návrhu zásad znamenalo v ideologické oblasti začlenění oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ do oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Řízením rozšířeného oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ byl i nadále pověřen Oldřich Švestka. Funkci vedoucího oddělení vykonával doc. JUDr. Vasil Bejda, CSc. Vnitřní struktura oddělení byla následující:

z aparátu ÚV KSČ na místo šéfredaktora Rudého práva v říjnu 1975. Jejich cesty se rozdělily až v prosinci 1980, kdy byl B. Plundra ustanoven ředitelem vydavatelství Rudé právo.

³⁴ NA, f. KSČ-ÚV – sekretariát, arch. j. 59, bod 17, sv. 37.

³⁵ NA, f. KSČ-ÚV – předsednictvo, arch. j. bod 3, sv. 64.

³⁶ NA, f. KSČ-ÚV – sekretariát, arch. j. 72, bod 1, sv. 46.

Odbor propagandy marxismu-leninismu	Vasil Bejda
Odbor stranického vzdělávání	Ladislav Kaštan (zástupce vedoucího oddělení)
Odbor agitace	Jaroslav Kaše
Odbor vnější propagandy	Miroslav Bochenek (zástupce vedoucího oddělení)
Odbor státních sdělovacích prostředků	Karel Hradecký
Odbor tisku	Antonín Zázvorka ³⁷

Celkem bylo v oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ systemizováno 79 pracovníků (61 politických, 10 organizačních a 8 administrativních).

Náplň práce oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ vycházela z úkolů obou oddělení před jejich sloučením. Podílelo se především na zdokonalování ideologické práce strany, propagandy marxismu-leninismu, stranického vzdělávání a přípravy kádrů, sledovalo rozvoj společenských věd a působení sdělovacích prostředků v oblasti ideologie, spolupracovalo na koncepci stranického školství (včetně Vysoké školy ÚV KSČ), ovlivňovalo jeho obsahové zaměření na základě usnesení ÚV KSČ a vydávalo propagační, studijní a agitační materiály a publikace ÚV KSČ, rozvíjelo lektorskou činnost, řídilo muzea K. Gottwalda a V. I. Lenina. Mělo dále realizovat politiku strany v tisku, rozhlasu, televizi a v novinářských svazech, usměrňovalo činnost hromadných sdělovacích prostředků a státních úřadů působících v této oblasti, např. Českého úřadu pro tisk a informace (ČÚTI) a v neposlední řadě sledovalo a hodnotilo účinnost jejich působení ve společnosti.

Oldřich Švestka dohlížel na činnost oddělení do konce srpna 1975, kdy byl uvolněn z funkce tajemníka ÚV KSČ a stal se šéfredaktorem Rudého práva.

Dějiny archivního fondu

Státní ústřední archiv v Praze převzal v lednu 1991 celek, který obsahoval organicky vzniklé dílčí fondy zpracované a opatřené inventářem, např. plenární zasedání ústředního výboru, předsednictvo ÚV, byro ÚV, sekretariáty atd., ale zároveň velkou část dokumentů zcela nezpracovaných, např. kanceláře tajemníků, oddělení a komisi ÚV, hospodářské záležitosti ÚV apod.³⁸ Z tohoto materiálu byl vytvořen složitý archivní soubor Komunistická strana Československa – ústřední výbor. V jeho rámci byly v roce 2006 určeny a vyříděny dokumenty náležející do provenience kanceláře tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky, z nichž vznikl fond Kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky.

Původní způsob řazení ve spisovně původce není znám, neboť se nedochovala žádná registraturní pomůcka. Z těchto důvodů bylo rozhodnuto uspořádat spisový materiál podle nalezeného návrhu organizační struktury oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ z dubna 1972.³⁹ V souladu s organizační strukturou oddělení byly vytvořeny věcné skupiny, jimž odpovídají inventární jednotky. Uvnitř inventárních jednotek jsou dokumenty řazeny chronologicky.

³⁷ Nový návrh zásad přijatý předsednictvem ÚV KSČ 15. 12. 1972 členil oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ na 5 odborů. Odbor tisku byl znovu vytvořen až po konzultacích s pracovníky oddělení v průběhu roku 1973, neboť bylo konstatováno, že vnitřní struktura zrušeného oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ nejlépe odpovídala potřebám operativního řízení hromadných sdělovacích prostředků.

³⁸ Převzato na základě ústavního zákona č. 496/1990 Sb., viz Přírůstková kniha Státního ústředního archivu v Praze, 1990 – č. př. 4781/97 a 1991 – č. př. 5014/98.

³⁹ Nalezený návrh obsahuje detailní organizační strukturu celého oddělení, k jednotlivým úsekům jsou přiřazena jména referentů a konzultantů navrhnutých na tyto funkce. Ztotožněním jejich jmen v příslušných kartotékách ÚV KSČ a porovnáním navržené organizační struktury se strukturou schválenou usnesením předsednictva ÚV KSČ z 8. 4. 1972 lze vznik tohoto původně nedatovaného dokumentu zařadit do března či dubna 1972. Navrhnutá organizační struktura odpovídá většinou i dochovanému spisovému materiálu a proto byl návrh nejlepší možnou variantou pro uspořádání celého fondu.

Rozbor obsahu archivního fondu

Archiválie z fondu Kancelář tajemníka ÚV KSČ O. Švestky byly rozděleny do dvou celků. V prvním jsou zařazeny dokumenty týkající se jeho osoby a sekretariátu. Vedle osobních dokladů, gratulací, pozvánek, konceptů referátů a osobní korespondence jsou zde zastoupeny písemnosti organizačního⁴⁰ a personálního⁴¹ charakteru. Druhý celek obsahuje materiály spadající do kompetence oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ.

Nejrozsáhlejší část tvoří písemnosti jednotlivých nakladatelství a vydavatelství, novinových redakcí, ČÚTI, ČTK, Československou televizi a Československým rozhlasu.⁴² Rovněž jsou zde zastoupeny materiály z provenience novinářských svazů (Mezinárodní organizace novinářů, Československý svaz novinářů), tiskových tajemníků ministerstev a organizací mimo oblast sdělovacích prostředků (Československá akademie věd, Maticе Slovenská aj.). Tyto archiválie byly rozčleněny věcně a chronologicky podle jednotlivých původců a zařazeny na základě organizační struktury oddělení k referentům a konzultantům, do jejichž kompetence náležely.⁴³ Torzovitě dochované jsou schůze operativní komise pro řízení ekonomické propagandy a agitace (EPA) a komise pro koordinaci boje s antikomunistickou ideologií a pro zahraniční propagandu (KKBAIP),⁴⁴ jimž předsedal Oldřich Švestka. Dále jsou zde materiály s ideologickou tematikou, mezi něž patří dokumenty podchycující vývoj a zaměření stranického vzdělávání,⁴⁵ dokumenty s církevním obsahem nebo dokládající usilovnou snahu KSČ o očistu školství, především vysokých a politických škol, od tzv. pravicového oportunistu a revizionismu. Do této kategorie patří i přípravná a konečná redakce nejdůležitější a nejznámější normalizační brožury „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“ z listopadu 1970. K zajímavým patří dokumenty s informacemi o tiskovém dohledu a zjištěných tiskových závadách v hromadných sdělovacích prostředcích.⁴⁶

⁴⁰ Sem patří především zápisy z různých porad, návrhy systému řízení hromadných sdělovacích prostředků, návrhy organizačních struktur ideologických oddělení ÚV KSČ, návrh zásad pro výběr a výchovu kádrů ve sdělovacích prostředcích, návrh zásad pro informační činnost vedoucích státních a stranických představitelů a návrhy zásad zákonů o ČTK, Československém rozhlasu a Československé televizi.

⁴¹ Např. jmenné návrhy na udělení vyznamenání nebo na členství v jednotlivých komisích ÚV KSČ.

⁴² Jedná se především o dokumenty zasílané formou různých hlášení, informací, zpráv a analýz O. Švestkovi nebo jeho zástupcům (vedoucím obou odborů) šéfredaktory a ústředními řediteli těchto institucí. Jsou to např. zprávy o činnosti tisku, rozhlasu a televize a kontrole jejich obsahového zaměření, návrhy a kontrola témat domácí i zahraniční publicistiky, zprávy o monitorování vysílání západních sdělovacích prostředků (zejména rádia Svobodná Evropa), výstavba rozhlasových a televizních studií, informace o kádrových a personálních poměrech, zprávy ze zahraničních služebních cest, informace o účasti v mezinárodních organizacích z oblasti sdělovacích prostředků (Intervize, OIRT), analýzy vysílání, výsledky anket veřejného mínění k závažným politickým tématům apod.

⁴³ Spis většinou obsahuje originál zaslání dopisu s přílohami, vyjádření příslušných referentů a vedoucích odborů, eventuálně kopii odpovědi. Při pořádání fondu bylo zjištěno, že u mnohých spisů byly založeny zcela jiné přílohy nebo byly nalezeny kopie odpovědí bez originálu spisu a proto bylo nutné je zkompletovat.

⁴⁴ Dochované schůze obou komisí byly chronologicky seřazeny a v rámci možností daných dochováním materiálů byla provedena rekonstrukce jejich programů zasedání.

⁴⁵ Např. budování tzv. domů a kabinetů politické výchovy nebo složení a činnost lektorských skupin ÚV KSČ.

⁴⁶ Tiskový dohled (cenzura) spočíval v každodenní kontrole obsahu periodického tisku a vysílání rozhlasu a televize určenými politickými pracovníky. Zjištěné závady byly formou hlášení zasílány vedoucím pracovníkům (ústředním ředitelům) příslušných složek hromadných sdělovacích prostředků. Následně bylo provedeno šetření, zda šlo o úmysl či nedbalost, byla učiněna protipatření a navrženy tresty (finanční sankce, pracovní přecházení, odvolání z funkce, propuštění) pro odpovědné redaktory. Nejvíce sledovány a postihovány byly závady s možným politickým podtextem. Jednalo se často o dnes už úsměvná nedopatření a omyly, které však tehdy vedly k velkým kariérním a finančním postihům. Např. špatným zalomením titulní stránky Rudého práva se v předvolebním období r. 1971 ocitl titulek s textem: „Jdeme volit!“ pod fotografií zemědělce s krávou, nebo vyluštění tajenky jedné z křížovek v armádním listě Obrana lidu z r. 1971: „Neber Gustava vážně, víš, že si vymýšlí!“ znamenalo zaražení kariérního postupu tří redaktorů a autor křížovky musel navíc napsat omluvný dopis generálnímu tajemníku ÚV KSČ G. Husákovi.

Kádrové materiály dokumentují mimo jiné personální obsazení redakcí, hodnocení jednotlivých redaktorů a dalších zaměstnanců hromadných sdělovacích prostředků. Důležité jsou především seznamy vyloučených a vyškrtnutých členů KSČ.

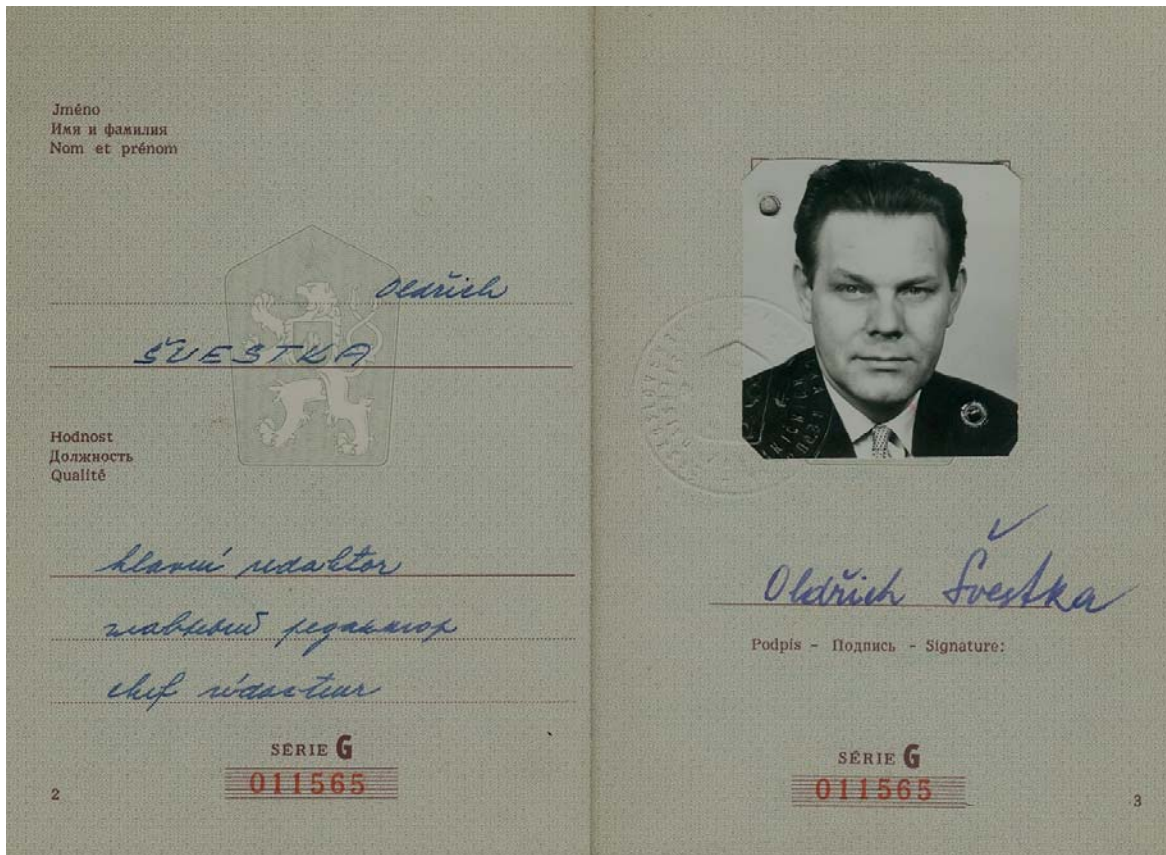
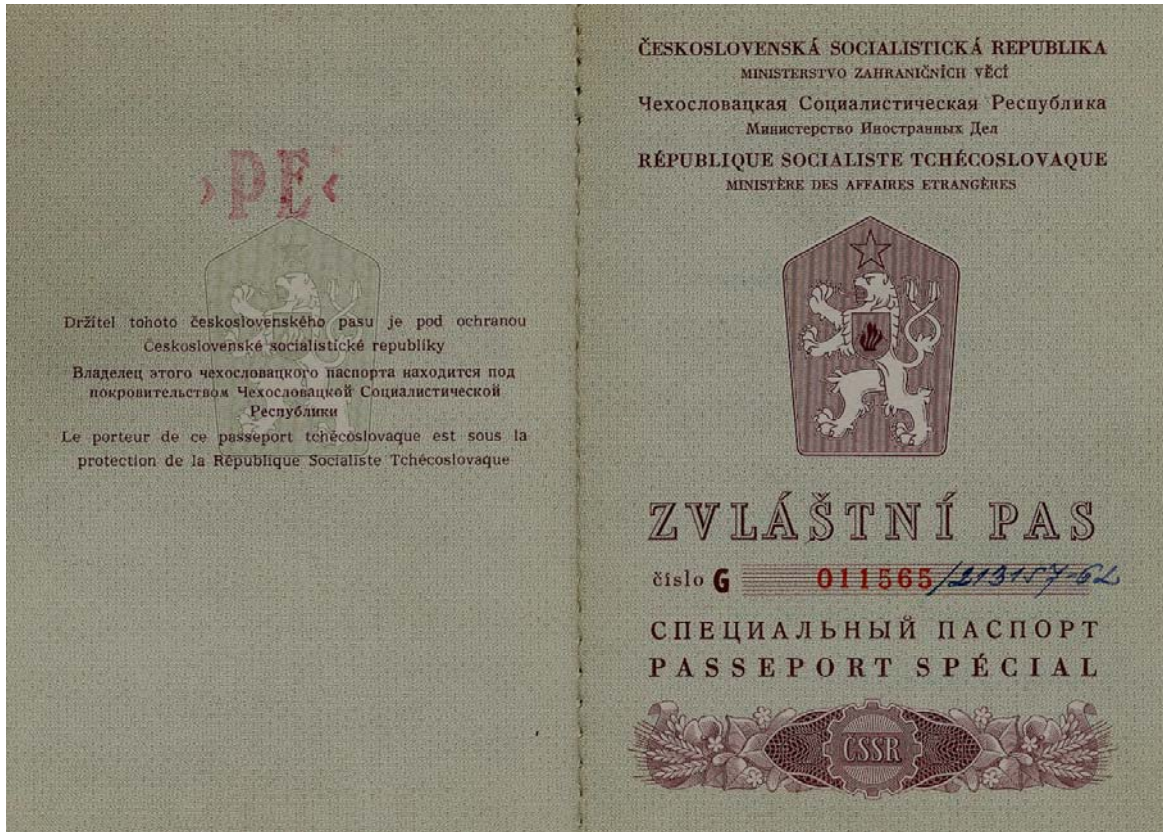
V souladu s organizační strukturou oddělení rozčleněny na dva celky: 1) osoby spadající pod dohled odboru tisku a 2) osoby spadající pod odbor státních sdělovacích prostředků. Tyto materiály jsou zařazeny do abecedně uspořádaných složek jednotlivých redakcí, institucí a organizací. K fondu byl vytvořen věcný, zeměpisný a osobní rejstřík.

František Frňka

Přílohy

Oldřich Švestka, 1971 (NA)

Cestovní pas Oldřicha Švestky, 1964 (NA, Federální ministerstvo vnitra, sbírka pasů, kart. č. 150)

2

Přijaté usnesení

Č.j. P 7123

U s n e s e n í

165. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 13. března 1970

k bodu 22 : Kádrové návrhy

/s. J. Kempný, s. G. Husák, s. J. Lenárt/

U s n e s e n o :

Předsednictvo ÚV KSČ

A

- I. v rámci zmocnění daného mu lednovým zasedáním ÚV KSČ schvaluje s. Oldřicha Š V E S T K U do funkce tajemníka byra ÚV KSČ;
- II. ukládá s. G. Husákovi, aby informoval o tomto rozhodnutí nejbližší zasedání pléna ÚV KSČ.

Provede: s. G. Husák
s. J. Kempný

B

souhlasí s uvolněním s. Josefa P T Á Č K A z funkce náměstka generálního prokurátora ČSSR pro výkon funkce náměstka generálního prokurátora ČSR.

Provede: s. G. Husák
s. J. Feješ

C

souhlasí se jmenováním

1. s. doc.inž. Věroslava Ž A L O U D K A , CSc., do funkce generálního ředitele trustu podniků Továren strojírenské techniky se sídlem v Praze;

7123/81

D ů v o d o v é z p r á v y

A

Na lednovém zasedání pléna ÚV KSČ byla přijata rezignace tajemníka byra ÚV KSČ s. Jaroslava K o z l a .

Byro ÚV KSČ pověřilo s. Oldřicha Š v e s t k u úkolem prozatímního zastupování tajemníka byra ÚV KSČ pro úsek ideolo- gický, kulturní a úsek škol a vědy.

V této době s. Švestka projevoval maximální péči o svěřený úsek a v úzké spolupráci s tajemníkem ÚV KSČ s. Fojtíkem zajišťuje plnou koordinaci práce oddělení ÚV KSČ a byra ÚV KSČ.

Velmi rychle proniká do problematiky a angažuje se za konsolidaci poměrů v této oblasti. Na základě jeho přístupu a odpo- vědnosti k plnění úkolů doporučuje byro ÚV KSČ jeho zvolení do funkce tajemníka byra ÚV KSČ.

Byro ÚV KSČ doporučilo, aby s. Švestka zůstal ve funkci šéfredaktora Tribuny a svými zkušenostmi pomáhal zajišťovat do- savadní úroveň a stranickou časopisu. Aby se soudruh Švestka mohl věnovat hlavně zabezpečování úkolů vyplývajících z funkce tajemníka byra ÚV KSČ, schválilo byro dva zástupce šéfredaktora Tribuny.

B

Na základě ústavního zákona č. 155/1969 Sb. se zřizuje Generální prokuratura ČSR. Byro ÚV KSČ schválilo na své schůzi dne 10. března 1970 do funkce náměstka generálního prokurátora ČSR s. Josefa Ptáčka, dosavadního náměstka generálního prokurá- tora ČSSR. Jeho uvolnění z této funkce bylo projednáno v přísluš- ných orgánech a vysloven s přechodem s. Ptáčka souhlas. Na základě toho se doporučuje předsednictvu ÚV KSČ uvolnit s. Ptáčka z dosa- vadní funkce, do které byl předsednictvem ÚV KSČ schválen dne 20. června 1969.

Usnesení předsednictva ÚV KSČ z 13. 3. 1970 schvalující mj. Oldřicha Švestku do funkce tajemníka byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích a důvodová zpráva k tomuto bodu (NA, KSČ – ÚV, předsednictvo, sv. 121, arch. j. 195, bod 22)

PŘEDSEDA VLÁDY
ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY

V Praze dne 23. března 1972

Vážený soudruhu,

Tvé významné životní jubileum je pro mne příležitostí,
abych Ti z celého srdce blahopřál.

Přijmi, prosím, do dalších let mé upřímné přání pevného
zdraví, tvořivé síly a vnitřního uspokojení z nových úspěchů
v záslužné a obětavé práci, kterou vykonáváš pro komunistickou
stranu a pro rozvíjení naší společnosti.

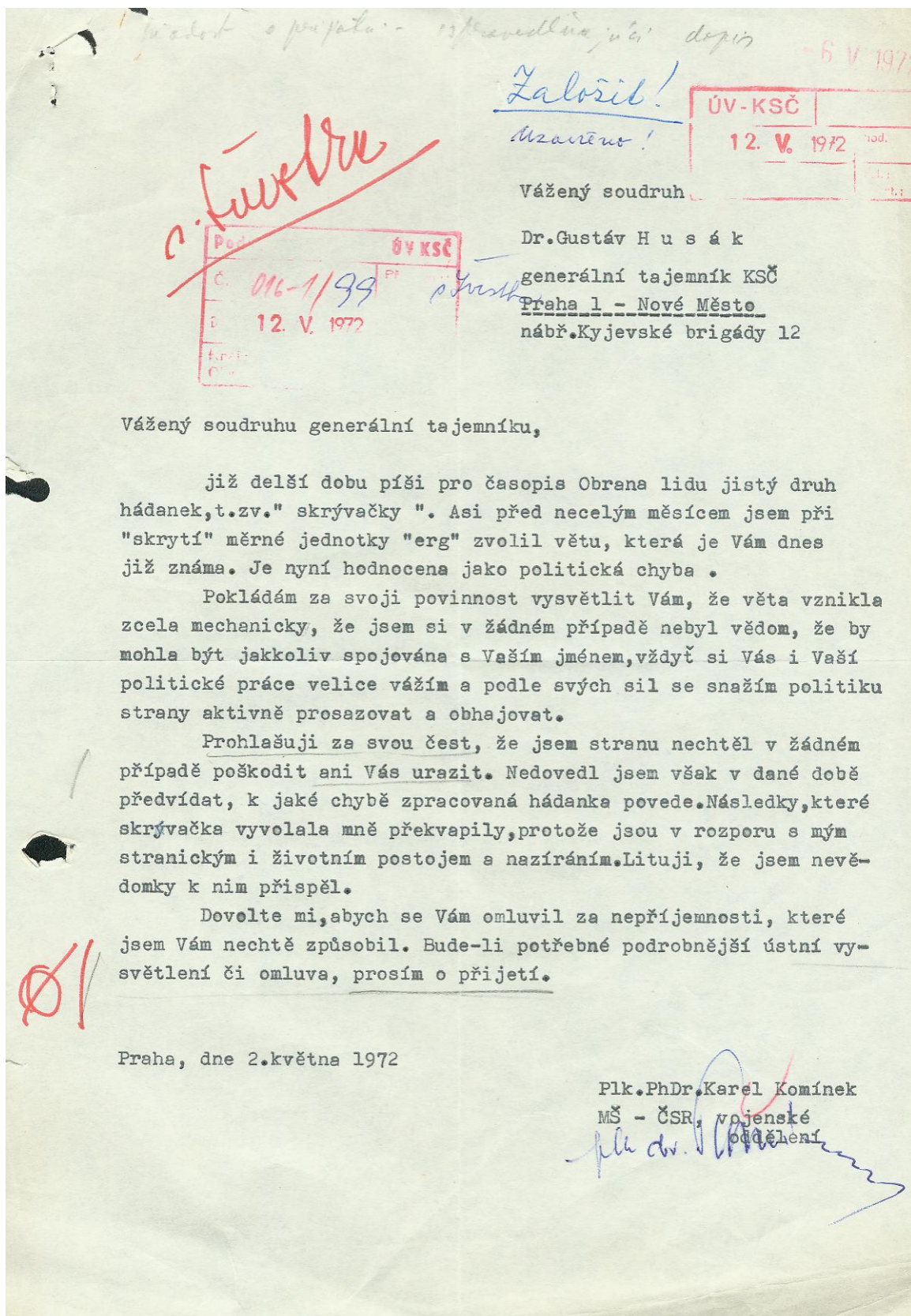
Se soudrzkým pozdravem

Vážený soudruh
Oldřich Švestka
tajemník ÚV KSČ
a hlavní redaktor Tribuny

P r a h a

Handwritten notes and signatures:
- "Se soudrzkým pozdravem" (written above the typed text)
- "Vážený soudruh" (written above the typed name)
- "Oldřich Švestka" (written above the typed name)
- "tajemník ÚV KSČ" (written above the typed title)
- "a hlavní redaktor Tribuny" (written above the typed title)
- "P r a h a" (written above the typed city)
- "Vše - co jsme spolu prošli - rád vzpomínám na Tebe - co jsme spolu prošli - rád vzpomínám na Tebe - co jsme spolu prošli - rád vzpomínám na Tebe..." (written diagonally across the page)
- "Vážení soudruhu" (written above the typed name)
- "Oldřich Švestka" (written above the typed name)
- "tajemník ÚV KSČ" (written above the typed title)
- "a hlavní redaktor Tribuny" (written above the typed title)
- "P r a h a" (written above the typed city)
- "Jsem rád, že se znovu setkávám s Tebou, ať už v práci nebo v osobním životě. Tvá věrnost a oddanost jsou mi velkou radostí. S pozdravem Lubomír Štrougal" (written diagonally across the page)
- "Vážený soudruhu" (written above the typed name)
- "Oldřich Švestka" (written above the typed name)
- "tajemník ÚV KSČ" (written above the typed title)
- "a hlavní redaktor Tribuny" (written above the typed title)
- "P r a h a" (written above the typed city)

Blahopřejný dopis předsedy vlády ČSSR Lubomíra Štrougala Oldřichu Švestkovi k jeho 50. narozeninám, 23. 3. 1972 (NA, KSČ – ÚV, kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky, inv. č. 2, kart. 1)

Omluvný dopis plukovníka Karla Komínka generálnímu tajemníku ÚV KSČ Gustávu Husákovi za znění tajeňky v časopise Obrana lidu č. 17 z 29. 4. 1972, 2. 5. 1972 (NA, KSČ – ÚV, kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky, inv. č. 40, kart. 4)

III. ZPRÁVY

Zpráva o pracovním semináři věnovanému konceptu dějin KSČ 8. 1. 2009

8. ledna 2009 se v prostorách budovy Akademie věd České republiky v Praze konal pracovní seminář řešitelského týmu projektu Komunistická strana Československa a bolševismus se spolupracovníky. Členové řešitelského týmu – doc. Jiří Kocian (hlavní řešitel, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.), prof. Zdeněk Kárník (Filozofická fakulta UK v Praze), doc. Jiří Pernes (ÚSD AV ČR, v. v. i., dr. Jakub Rákosník (FF UK v Praze) a dr. Jaroslav Pažout (ÚSD AV ČR, v.v.i.) seznámili přítomné s hlavními cíli projektu a s předpokládaným postupem prací.

J. Kocian v úvodu přivítal přítomné, zejména milé hosty a kolegy historiky ze slovenských akademických a univerzitních pracovišť. Poděkoval za zájem o projekt a o spolupráci na jeho řešení. Uvedl, že tato spolupráce může probíhat v několika rovinách – jak ve formě odborných konzultací, tak ve formě autorské spolupráce na jednotlivých kapitolách nebo či při vypracování podkladových studií. Uvedl, že seminář pokládá za významné setkání, protože mezi přítomnými je řada zkušených badatelů o dějinách komunismu v českých zemích, respektive v Československu a ve střední Evropě, a zároveň autorů knih, komentovaných edic pramenů, syntetizujících přehledů českých nebo československých dějin, či řešitelů podobných projektů, které se týkají českých nebo československých soudobých dějin 20. století s podobným tematickým zaměřením. V těchto projektech sehrává pak téma Komunistické strany Československa a její politiky často významnou roli.

J. Kocian stručně představil základní cíle projektu. Zdůraznil, že dějiny Komunistické strany Československa a bolševismu jako hnutí a ideologie směřujících k násilnému převzetí moci komunistickou stranou představují podstatnou část minulosti Československa ve 20. století. Zpracování tématu lze pokládat za jeden ze stěžejních úkolů, na kterých pracují dlouhodobě badatelé nejen v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Lze jej právem totiž pokládat za společný úkol širšího okruhu badatelů oboru soudobých dějin včetně zahraničních kolegů. Ke komplexnějšímu výzkumu dějin KSČ a jeho shrnutí bylo přistoupeno již v projektu, který vedl v letech 2001 až 2005 pan profesor Kárník pod názvem *KSČ a radikální socialismus v Československu 1918–1989*. Výsledkem tohoto projektu bylo vydání ucelené řady pěti sborníků, řady třinácti věstníků grantu s důležitými informacemi o seminářích, o diskusích a také o řadě pracovních setkání s mladými kolegy a kolegy ze Slovenska. Samozřejmě na tyto výstupy a aktivity chtějí řešitelé stávajícího projektu navázat. Je proto potěšitelné, že mezi spolupracovníky nového projektu je řada kolegů – spolupracovníků předešlého grantu vedeného profesorem Kárníkem. V podstatě je tu velký zájem zúročit při řešení projektu výsledky obou dvou projektů a samozřejmě přispět tak k rozšíření dalšího výzkumu.

Doc. Kocian připomněl, že původně byl časový záběr grantového výzkumu dějin KSČ a bolševismu rámován lety 1921–1989. V diskusích, které proběhly v prvním roce řešení, dospěl tým konsenzuálně k stanovisku, že bude dobré rozšířit výzkum a závěrečný publikační výstup na léta 1914–1992. Řešitelé chtějí navázat a pokračovat ve vydávání tematické řady sborníků *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Vydávání sborníků však bude zaměřeno zejména na získání přípravných studií, které by se staly součástí nebo podklady pro zpracování definitivního přehledného textu. J. Kocian upozornil, že důležitá a klíčová témata připravovaného přehledu o dějinách KSČ a bolševismu, kterým se tým bude věnovat, byla zachycena do předloženého konceptu. O tom ještě budou kompetentně hovořit autoři, kteří připravovali koncept – dr. Pažout a dr. Rákosník.

Prof. Kárník navázal na J. Kociana a pohovořil o návaznosti obou výše uvedených projektů. Připomněl okolnosti zahájení prací na projektu o dějinách KSČ a radikálního

socialismu v Československu. Smyslem tohoto projektu byla mj. příprava a vydávání odborných studií a sestavení týmu – skupiny odborníků, kteří by se danou tematikou seriózně zabývali a o tématu psali. Prof. Kárník dále uvedl, že důležitým úkolem bylo získat pro věc střední generaci autorů a také mladou generaci historiků zejména z tehdejší doktorandské generace. Druhá věc, která se ukázala jako zásadní je, že není možné, aby se takové téma zpracovávalo bez slovenských historiků a tématu Slovenska. Kolegové ze Slovenska se ukázali být velmi vstřícní a vytvořila se tam skupina, která velmi dobře spolupracovala a spolupracuje dodnes. Prof. Kárník připomněl, že i na dnešním semináři jsou přítomni ti, kteří se objevili už na první schůzce, která se tehdy konala v Banské Bystrici. Vítá, že – byť i s určitou časovou prodlevou – se podařilo navázat na tehdejší projekt získáním podpory pro stávající grantový projekt, který vede doc. Kocian z ÚSD AV ČR.

Jaroslav Pažout společně s dr. Rákosníkem představili krátce koncept osnovy dějin KSČ a bolševismu, který byl účastníkům rozeslán s předstihem, aby byl na semináři k dispozici i v tištěné předloze. Uvedli, že koncept dějin Komunistické strany Československa byl rozdělen do dvanácti chronologicky vymezených kapitol, které představují důležité úseky v dějinách komunistické strany, a v rámci těchto kapitol byl ještě dál rozčleněn, ať již kombinací chronologicko-tematického členění, nebo vymezením několika základních bodů, které byly rozvíjeny.

Úvodní blok vystoupení uzavřel doc. Jiří Pernes. Připomněl diskuse v týmu, jak vůbec uchopit zpracování tak dlouhého období od roku 1914 do roku 1992, jak to prakticky udělat a zařídit, aby bylo možné vše důležité vyložit a popsat. Bylo proto domluveno rozdělit tým zhruba do čtyř tvůrčích nebo redakčních skupin, které budou členěny chronologicky. První období se věnuje vývoji a dějinám KSČ od roku 1914 do roku 1938, druhé od roku 1938 do roku 1945, třetí od roku 1945 do roku 1969, a čtvrté období od roku 1969 do roku 1992. Předpokladem bylo též využít badatelského zaměření přítomných spolupracovníků a požádat je o kooperaci na grantu k určitému období. Poté doc. Pernes otevřel diskusi.

V rámci následné debaty o podobě a obsahu předloženého konceptu osnovy dějin KSČ a bolševismu zaznělo několik důležitých a podstatných námětů, připomínek a návrhů na doplnění, které předkládáme v určitém tematickém souhrnu:

a)

Otázka zařazení a vymezení prostoru zpracování dějin KSS a KS na Podkarpatské Rusi (Zakarpatské Ukrajině), kolegové dr. Sikora a doc. Pešek (HÚ SAV Bratislava) navrhli zvážit vypracování tzv. slovenského konceptu k osnově, koncept osnovy zpracován z českého pohledu na dějiny KSČ, Slovenska je tam málo, též jako důležitá se jeví otázka Podkarpatské Rusi, je třeba tam zafixovat slovenskou dimenzi, specifický pohled na KSS a na vedení KSS, může se řešit v rámci konkrétních pracovních skupin; s tím souvisela debata i o technické stránce spolupráce, organizační, materiální, finanční.

b)

Dr. Kopeček (ÚSD AV ČR) – otázka základní perspektivy tématu projektu, zda je to komunistická strana, nebo je to komunistická strana a společnost; píšeme-li dějiny komunistické strany po roce 1945, píšeme dějiny celé společnosti, zda nezvážit více vnitřního diferencování strany – národnostní poměry, členské komunistické milieu, komunikace mezi společnostmi a inteligencí a komunistickou stranou; výzkumný tým se má pokusit zaměřit na stránku vnitřní diferenciaci, sociálních dějin a intelektuálních dějin KSČ, zdůraznit stránku vnitřního života a vnitřních rozporů a vnitřního vývoje strany po roce 1945.

c)

Akcentovat mezinárodní rozměr komunismu, mezinárodní fenomén, co v československém komunismu je národní, co je sovětské, co v komunismu je střeoevropské, radikální levice není jen KSČ, byla tu i v evropském prostoru radikální levicová hnutí, ujasnit si, jestli budeme psát dějiny jedné Komunistické strany nebo dějiny nějakého širšího politicko-spoločenského fenoménu.

d)

Zabývat se komunisty stojícími mimo komunistickou stranu.

e)

Jako slabina výzkumu – neznalost moskevských archivů a materiálů Kominterny, Informbyra, VKS(b), KSSS; existuje web archivu Kominterny; KSČ nebyla politickou stranou v moderním slova smyslu, byla to sekce Komunistické internacionály, byl to hluboký významový komponent její existence, KSČ se chovala podle toho, jak jí bylo nařizováno z Moskvy, období do roku 1938 a všechny základní kroky, které byly učiněny v této době, byly dirigovány z Moskvy a šlo o to, kteří byli ochotni a kteří byli méně ochotni, anebo nebyli ochotni ty pokyny nebo přímo příkazy někdy následovat, výsledkem byly vnitrostranické krize; pokusit se získat někoho, kdo by v Moskvě studoval tyto prameny o vztahu Kominterny a dalších výše jmenovaných mezinárodních či zahraničních komunistických orgánů k Československu a ke komunistické straně; název komunismus je krycí název pro bolševismus v moderní době; to řízení bolševickou stranou, které přešlo přes orgány Kominterny na zahraniční orgány bolševické strany, znamenalo centralizaci; to, co se odehrávalo po roce 1944, je pořád totéž, že KSČ není moderní politickou stranou v pravém slova smyslu.

f)

V prvních parlamentních volbách KSČ měla svojí vlastní kandidátku, to je v roce 1925, byla pouze o pár tisíc hlasů druhou politickou stranou v českých zemích a Československu, byla tedy velkou politickou stranou, byla to strana ještě nebolševizovaná a v podstatě to jádro bylo jenom radikálně socialistické, špička byla bolševizovaná, není to jen záležitost 20. let; od roku 1929 se vedení státu rozhodovalo, zda KSČ zakázat nebo nezakázat, protože všechny okolní státy komunistickou stranu přímo perzekvovaly nebo zlikvidovaly; byly diskuse, že se komunisté zlikvidují sami, které byly třeba po roce 1930, kdy členstvo KSČ se zmenšilo na pár procent původního členstva, bylo jich pětadvacet tisíc v celém státě, KSČ se sama nezlikvidovala; diskuse trvala dále, zlikvidovat nebo nezlikvidovat, nikdy se nerozhodli likvidovat, krátce potom, v roce 1935 byla nastoupena cesta či pokus o reálnou cestu k moci, to trvalo prakticky 10 let, než se to povedlo, KSČ jako bolševická strana (prof. Kárník).

g)

Rozsah a vymezení dějin KSČ ve formě vědeckého zpracování – forma, vědecký aparát (prof. Kárník, prof. Kuklík – FF UK Praha, J. Kocian).

h)

Sociální analýza vývoje členské základny, proměny jednotlivých sociálních opor, vztah KSČ k politickému systému za první republiky – Hrad a volby prezidenta 1935, KSČ v intelektuálním diskursu, vztah KSČ k mezinárodnímu komunistickému hnutí (dr. Drápala a doc. Pernes (oba ÚSD AV ČR), dr. Rákosník (FF UK Praha)).

ch)

Nezpracovanost období normalizace, význam role kádrové politiky (upozornil dr. Otáhal, ÚSD AV ČR).

i)

M. Drápala – v období první republiky – z jakých sociálních vrstev pocházeli komunisté, zvláště v období 30. let, vztah komunistické strany k politickému systému a reakce politického systému na existenci a působení komunistické strany, důležité v období první republiky intelektuální reflexe komunismu v různých médiích, v různých časopisech – viz např. Peroutkova Přítomnost, stranická kritika nebo stranické polemiky jako součást intelektuálního diskurzu, který byl podstatný a ovlivňoval i veřejné mínění i názory společnosti na komunismus, kritika reality v Sovětském svazu a vytváření obrazu Sovětského svazu v československé společnosti, na to by také mohlo být poukázáno, 1945 až 1948 je krátké období, má v sobě určitou svébytnost a jestli se nepokusit o nějaké vymezení postavení komunistické strany ve vztahu ke komunistickému hnutí celoevropskému nebo vymezení československého komunismu a jeho měřítek v mezinárodním hnutí.

j)

Otázka voličského kádru KSČ, členstva a vůbec sociální skladby a jejího vývoje.

Jiří Kocian

Přehled spolupracovníků projektu

(2008)

Doc. PhDr. Stanislav Balík, PhD., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita Brno
Doc. PhDr. Jana Burešová, CSc., Filozofická fakulta, Univerzita Palackého Olomouc
PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., Historický ústav SAV Bratislava, Slovensko
PhDr. Jaroslav Cuhra, Ph.D., ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
PhDr. Martin Franc, Ph.D., ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
Prof. PhDr. Karol Fremal, CSc., Fakulta humanitních věd, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko
PhDr. Jan Gebhart, CSc., HÚ AV ČR, v. v. i. Praha
PhDr. Ľudovít Hallon, CSc., HÚ SAV, Historický ústav SAV Bratislava, Slovensko
Doc. PhDr. František Hanzlík, Univerzita obrany Brno
Mgr. Marián Hertel, Ph.D., Historický ústav SAV Bratislava, Slovensko
Doc. PhDr. Vít Hloušek, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita Brno
PhDr. Stanislav Holubec, Pedagogická fakulta UK Praha
Mgr. Jiří Hoppe, Ph.D., ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
Prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc., Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Slezská univerzita Opava
Doc. PhDr. Lenka Kalinová, DrSc., Praha
Doc. PhDr. Karel Kaplan, CSc., ÚSD AV ČR, v. v. i.
Mgr. Václav Kaška, FF MU Brno
Mgr. Norbert Kmeť, CSc., Ústav politických věd SAV Bratislava, Slovensko
Doc. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D., FPF SIU Opava
PhDr. Antonín Kostlán, CSc., ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
PhDr. Stanislav Kokoška, ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
PhDr. Michal Kopeček, Ph.D., ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
Prof. PhDr. Jan Křen, DrSc., Institut mezinárodních studií, Fakulta sociálních věd UK Praha
PhDr. Jiří Křesťan, CSc., Národní archiv Praha
Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc., Ústav bohemistických studií FF UK Praha
Mgr. Matej Medvecký, Ph.D., Ústav paměti národa, Bratislava, Slovensko
PhDr. Jan Mervart, FF UHK, Hradec Králové
PhDr. Dana Musilová, CSc., Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové
PhDr. Milan Otáhal, CSc., ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
Doc. PhDr. Jan Pešek, DrSc., HÚ SAV Bratislava, Slovensko
Mgr. Michal Pullmann, Ph.D., FF UK Praha
Prof. Michal Reiman, IMS FSV UK Praha
PhDr. Stanislav Sikora, CSc., HÚ SAV Bratislava, Slovensko
Mgr. Vítězslav Sommer, FF UK Praha
PhDr. Marek Syrný, PhD., Múzeum SNP v Banské Bystrici, Banská Bystrica, Slovensko
(Mgr.) Jakub Šlouf, Státní oblastní archiv Praha
PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D., ÚSD AV ČR, v.v. i.
PhDr. Tomáš Vilímek, Ph.D., ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
Mgr. Jitka Vondrová, Ph.D., ÚSD AV ČR, v. v. i. Praha
PhDr. Emil Voráček, DrSc., HÚ AV ČR, v. v. i. Praha

Knížní novinky

Francesco Caccamo: *Jiří Pelikán a jeho cesta socialismem 20. století*. Brno, Doplněk 2008.

Kniha mladého italského historika a bohemisty přináší jednu z prvních biografii některého z představitelů komunistického režimu v Československu. J. Pelikán stál v 50. letech jako generální tajemník v čele Mezinárodního svazu studentstva, v českém prostředí se zapsal do obecného povědomí jako jedna z nejznámějších tváří roku 1968, kdy ve funkci ústředního ředitele Československé televize podporoval reformní křídlo komunistické strany, v 70. letech jej zvolili za italskou socialistickou stranu do Evropského parlamentu. Od roku 1969 se úspěšně etabloval v Itálii. V tamních archivech se nachází značné množství dokumentů, jež podávají svědectví o jeho životě. Bohatě z nich čerpal i Caccamo, a vznikla tak erudovaná práce s velmi atraktivním tématem. Autorův původ mu navíc dovoluje psát o českých a československých dějinách nezaujatě. Kniha vyšla jako společná publikace nakladatelství Doplněk a Masarykovy dělnické akademie.

Zdeněk Doskočil: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, Brno, Doplněk 2007.

Pražské jaro neskončilo vstupem pěti armád na území Československa v srpnu 1968. Tento významný zlomový bod nejen v dějinách komunistické éry symbolicky ukončil až potlačený protest obživlé občanské společnosti o rok později. Vládnoucí režim se tehdy postavil proti vlastnímu lidu. Až poté se začalo šířit „Husákov ticho“. Autor poprvé podrobně popsal zlomové okamžiky, končící nástupem bývalého politického vězně a budoucího generálního tajemníka ÚV KSČ dr. Gustáva Husáka do čela KSČ v dubnu 1969, který tento zvrat umožnil.

Jiří Kabele – Martin Hájek: *Jak vládli? Průvodce hierarchiemi reálného socialismu*. Brno, Doplněk 2008.

Kniha nabízí sociologický obraz komunistické vlády v druhé polovině osmdesátých let. Nezabývá se průběhem tehdejších mocenských her, ale rekonstruuje svérázné organizační aranžmá společnosti, které dovoľovalo komunistické straně v rámci strano-státu ovládat ústavní instituce. Analýza tohoto aranžmá také vysvětluje, jak bylo možné, že nevýkonný komunistický režim mohl dlouho relativně úspěšně fungovat. Kniha zavádí čtenáře nejprve do jednoho malého města. Pak představuje hierarchie strano-státu v nadřízeném okresu a kraji, bezpečnostní složky státu a nakonec i ústřední výbor KSČ a jeho předsednictvo. Sondami připomínané praktiky utajování informací, volby stranických funkcionářů, socialistické ztěžování a pořádání okázalých oslav patřily, jak ukazuje poslední analytická kapitola, mezi důležité pilíře stability komunistického vládnutí. Text doplňuje malá komentovaná sbírka socialistických vtipů, dobové fotografie a ukázky archivních dokumentů.

Kronika kolektivizace malé vesnice. Zápisky mladočovského rolníka Jana Boštíka o životě v letech 1945-1959. K vydání připravila Jana Váchová. Studijní materiály Ústavu pro soudobé dějiny. Vydal Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., Praha 2008.

Publikace – přepsaný a formálně upravený originál rukopisu Jana Boštíka, rolníka z Mladočova u Litomyšle – pojednává o událostech, které postihly tuto malou východočeskou obec v 50. letech minulého století v souvislosti s kolektivizací. Text je pozoruhodným, ale zároveň svébytným svědectvím přímého účastníka popisovaných dějů a také osobitou výpovědí o každodenní realitě drobného zemědělce v letech kolektivizace. Jan Boštík byl

vesnickým písmákem a hluboce nábožensky založeným člověkem, zároveň však člověkem osobně velmi statečným. Jeho text je mementem, které nám připomíná, že násilná komunistická kolektivizační politika přinesla zvláště nezměrné škody lidské a mravní, zničení mnoha životů a nespočet osobních tragédií.

Jaroslav Pažout: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. Praha, Prostor 2008

Autor ve své knize paralelně sleduje vývoj západoevropského a československého studentského hnutí v šedesátých letech 20. století. Zabývá se kontakty mezi stoupenci obou hnutí a dále tím, jak protagonisté západoevropského radikálně levicového protestního hnutí reagovali na Pražské jaro a naopak, reflexemi západoevropského protestního hnutí v Československu, především mezi studenty. Stranou zájmu nezůstala ani československá studentská radikální levice.

Jiří Pernes: *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008.

Studie Jiřího Pernese se zaměřuje na poznání počátečního období vlády komunistické strany v Československu v letech 1948 až 1957. Na základě archivního výzkumu dokazuje, že nový režim, který se v únoru 1948 dostal k moci díky podpoře rozhodující části československé veřejnosti, se velmi brzy poté dostal do hluboké krize ekonomické, sociální a politické. Od roku 1951 můžeme v životě společnosti sledovat stále sílící prvky dysfunkčnosti a prohlubujícího se odcizení občanů a komunistického státu. Autor dokazuje, že krize komunistického režimu v Československu vyvrcholila v roce 1953, zatímco v letech následujících se vedení KSČ podařilo situaci opět stabilizovat a konsensus mezi vládnoucími a ovládanými obnovit. Historické rozhodnutí většiny československé veřejnosti budovat ve své vlasti socialistickou společnost pod vedením KSČ potvrdily události bouřlivého roku 1956, během něhož došlo k senzačním odhalením XX. sjezdu KSSS a během něhož se komunistické zřízení otřásl v samotných základech v sousedním Maďarsku a Polsku, zatímco Československo působilo v rozbourané komunistické Evropě jako stabilizující prvek.

Jakub Rákosník: *Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*, Praha, Karolinum 2008.

Knihla pojednává o problémech nezaměstnanosti v meziválečném Československu v mezinárodních souvislostech. Důraz je kladen na otázky tvorby legislativy a popis strukturálně hospodářských předpokladů problematiky. Zároveň jsou příslušné části věnovány dějinám každodenního života tehdejších nezaměstnaných, jejich strategiím přežití a propočtům pravděpodobného vývoje životní úrovně jejich domácností. Knihla obsahuje rovněž teoreticky pojatý úvod o genezi fenoménu nezaměstnanosti v moderních ekonomikách a formách jejího diskurzivního uchopení, resp. obecněji její společenské reflexe.

Katka Volná – Jakub Jareš – Matěj Spurný – Klára Pinerová: *Proověřená fakulta. KSČ na Filozofické fakultě UK v letech 1969–1989*. Edice dokumentů. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., Praha 2009.

Badatelský tým projektu „Výzkum mechanismů činnosti fakultní organizace KSČ na FF UK v období 1969–1989“ v tomto svazku publikuje dokumenty o činnosti stranické organizace na fakultě zejména z fondu KSČ FF UK v Archivu Univerzity Karlovy. Zaměřuje se na

několik oblastí, v nichž se mocenský mechanismus zřetelně osvětluje: přijímací řízení ke studiu, posudky a komplexní hodnocení a průběh jednoho akademického roku (1976/77) z hlediska organizace KSČ. Každou část doprovází úvodní studie. Tématu se po těchto prvních třech sondách badatelský tým nadále věnuje a v nejbližší době hodlá zdokumentovat způsoby reflexe vlastní minulosti na fakultě.